

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
FILOSOFIJOS IR ANTROPOLOGIJOS KATEDRA

JEVGENIJA SOROKINA

Filosofijos ir visuomenės mokslų specialybės
IV kurso studentė

**ŠIUOLAIKINĖ ARGUMENTACIJOS TEORIJA IR
JOS TAIKYMO GALIMYBĖS LIETUVOS MOKYKLOSE**

BAKALAURO DARBAS

Darbo vadovas
Doc. dr. A. Gedutis

Šiauliai, 2010

TURINYS

ĮVADAS	3
1. ARGUMENTACIJOS SAMPRATA	7
1.1. Pagrindinės sąvokos	7
1.2. Argumentacijos teorijų prielaidos ir raida	8
2. ŠIUOLAIKINĖS ARGUMENTACIJOS TEORIJOS	12
2.1. S. Toulmino argumentacijos teorija	12
2.2. F. Eemereno argumentacijos teorija	16
2.3. S. Toulmino ir F. Eemereno teorijų lyginimas	28
3. ARGUMENTACINIŲ GEBĖJIMŲ UGDYMAS	31
3.1. Argumentacinių gebėjimų ugdymo reglamentavimas	31
3.2. Argumentacinių gebėjimų ugdymas Lietuvos ir užsienio mokyklose	34
3.3. F. Eemereno argumentacijos teorijos taikymo galimybės	37
IŠVADOS	45
LITERATŪRA	47
SANTRAUKA	50
PRIEDAI	52

ĮVADAS

Temos aktualumas:

Šiuolaikinė visuomenė neveltui vadinama informacine visuomene. Tai reiškia, kad kiekvieną žmogų globalinių ir lokalinių informacinių priemonių pagalba pasiekia dideli informacijos srautai, nuolat tobulėjančios technologijos sudaro palankią terpę didėti šių procesų mastui. Informacija ne visada atspindi faktus bei žinias, tad kyla klausimas – kaip būtų galima atskirti tikrąją tiesą nuo menamos tiesos? Kaip neleisti savęs suklaidinti?

Kritinis žvilgsnis į visa, kas vyksta aplinkoje, yra esminis dalykas, norint vertinti ir analizuoti pasiekiančią informaciją. V. Jakimenko (2005: 76) nurodo, kad argumentacijos teorijos problematikos aktualumą lemia tai, kad argumentacijos kultūra yra svarbus kiekvienos visuomenės gyvenimo faktorius: kuo menkesnis jos lygis, tuo daugiau visuomenėje prievartos. Iš tiesų, ne visada atsakingai kalba politikai, laikraščiai bei kitos informacijos priemonės, informacija jose dažnai iškreipiama, tad neišsiugdžius kritinio mąstymo rizikuojama tapti momentinės informacijos priėmėju. Dažnai informacijos šaltiniuose galima išvelgti argumentacijos procesą, taigi, jo analizė remiantis argumentacijos teorija gali veiksmingai padėti susigaudyti kur slypi apgaulė, ar atrasti tam tikras argumentavimo klaidas, dėl kurių galima būtų suabejoti pateikiamomis žiniomis kaip žiniomis, atitinkančiomis tikrovę. Informaciją būtina analizuoti ir vertinti, taigi, verta susimąstyti apie patikimumo kriterijus, kuriuos gali pasiūlyti šiuolaikinė argumentacijos teorija. Šiame darbe pristatomos dvi įtakingiausios šiuolaikinės argumentacijos teorijos, S. Toulmino bei F. Eemereno, bei analizuojama, kokie kriterijai lemia argumentacijos pagrįstumą.

Edukacinėje veikloje šiuo metu prioritetu tampa ne tik pats žinių perteikimo procesas, tačiau gebėjimas tas žinias įvertinti, analizuoti pasiekiančią moksleivį informaciją. Gebančio kritiškai mąstyti, pagrįsti savo nuomonę, savarankiškai tinkamus sprendimus priimančio individo išugdytas – vienas iš prioritetinių tikslų, keliamų dabartinėje pedagogikoje Lietuvoje. Tuo galima įsitikinti apžvelgus 2009 m. Švietimo ministerijos priimtus Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų programų ir bendrojo išsilavinimo standartus.

Taip pat, akivaizdus įrodymas yra ir publicistinio samprotaujamojo teksto (nuo 2009m. – samprotavimo rašinio) įvedimas į 2008 m. lietuvių gimtosios kalbos brandos egzaminų programą.

Abiturientai turi kurti tekstą, kurio pagrindas yra argumentavimas, tad galima jį vadinti argumentaciniu tekstu (Nauckūnaitė 2009 : 108). Samprotavimo rašinio rašymo ir vertinimo problematika tampa vis aktualesnė. Kaip nurodo M. Igland (2009: 495), įvairių šalių tyrimų rezultatai rodo, kad moksleiviai taip pat susiduria su argumentacinio teksto rašymo sunkumais, tad ši problema aktuali ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų. Šiame darbe pristatoma dabartinė šios situacijos padėtis Lietuvoje ir siūloma, kaip galima būtų ją pagerinti.

Temos ištirtumo apžvalga:

Šiame darbe parodomas argumentacijos teorijos vystymasis skirtinguose laikmečiuose ir pokyčiai joje, bei aspektai, kurie tai sąlygojo remiantis užsienio autoriais D. Zarefskiu, E. Lisaniuk, G. I. Ruzavinu, aptariamais sofistų (Protagoro, Gorgijaus, Isokrato), Aristotelio, R. Ramus, R. Dekarto bei šiuolaikinių argumentacijos teoretikų, tokių kaip S. Toulminas, R. Grotendorstas, F. van Eemerenas, Ch. Perelmanas, L. Olbrechts - Tyteca, Ch. Hamblinas idėjos bei įnašas į ją. Lietuvoje argumentacijos teorija aptariama V. Jakimenko, R. Bubelio, R. Plečkaičio, N. Lomanienės, Z. Nauckūnaitės darbuose.

Pagrindinis dėmesys skiriamas dviems šiuolaikinės argumentacijos teorijos atstovams S. Toulminui bei F. Eemerenui, remiantis tuo, kad S. Toulmino teorija atspindi šiuolaikinio požiūrio į argumentaciją pradžia (darbe naudotas jo veikalo antrasis leidimas, pirmasis buvo išleistas 1958m.), o F. Eemerenas – dabartinę jos būklę, siekiama įvertinti, kokie pakitimai įvyko bei kuri iš šių teorijų labiau tinkama taikyti edukaciniame kontekste – samprotavimo rašinių vertinimo atveju. Užsienyje šių teoretikų išvalgos analizuojamos E. Weigand (2008), W. Grennano (1997), J. Jasinsky (2001), R. H. Johnson (2000), D. Walton (2007), A. Okada (2008), Ch. Tindale (2004), J. Fox (2006), L. Bermejo – Luque (2006) ir kt. mokslininkų darbuose.

Darbas pasižymi moksliniu naujumu, kadangi Lietuvoje argumentacijos teorijos problematika yra dar mažai nagrinėjama (pagrinde Z. Nauckūnaitės, V. Jakimenko straipsniuose). V. Jakimenko koncentruojasi ties argumentacijos teorija iš logikos perspektyvos, o Z. Nauckūnaitė ypatingai daug dėmesio skiria argumentavimo teorijų taikymui edukacinėje veikloje. Jos įnašą į situacijos Lietuvoje gerinimą galima laikyti labai svarbiu ir svariu - į jos kritiką atsižvelgiama sudarinėjant samprotavimo rašinių aprašus bei vertinimo sistemą. Užsienyje šiuolaikinės argumentacijos teorijos taikymo situacija mokyklose tyrinėjama M. Igland (2009), R. Andrews (2009), S. Simon (2009) straipsniuose.

Tyrimo problema:

- a) Kokius patikimumo kriterijus siūlo šiuolaikinė argumentacijos teorija, siekiant analizuoti ir vertinti informaciją?
- b) Kokios sąlygos, remiantis šiuolaikine argumentacijos teorija, argumentavimo procese turi būti išpildytos, kad argumentacija būtų laikoma vykusia?
- c) Ar Lietuvos mokyklose yra ugdomi argumentaciniai mokinių gebėjimai?
- d) Kokia yra argumentacinių gebėjimų ugdymo bei vertinimo situacija Lietuvoje?

Tyrimo objektas: Šiuolaikinė argumentacijos teorija

Tyrimo dalykas: Šiuolaikinės argumentacijos teorijos pritaikymo galimybės Lietuvos mokyklose

Tyrimo tikslas. Išnagrinėti ir palyginti įtakingiausias nūdienos argumentacijos teorijas ir pademonstruoti taikymo galimybes vertinant samprotavimo rašinius.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) Pateikti argumentacijos teorijos vystymosi apžvalgą nuo jos ištakų iki šių dienų;
- 2) Išanalizuoti ir palyginti S. Toulmino ir F. Eemereno argumentacijos teorijas;
- 3) Pritaikyti tinkamesnę iš jų vertinant abiturientų samprotavimo rašinius, įvertinti pritaikymo sėkmingumą bei tiriamųjų argumentavimo kompetenciją.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: Analitinis aprašomasis (apžvelgiant argumentacijos teorijos vystymąsi keičiantis laikmečiams), lyginamoji analizė (lyginant minėtas teorijas), analitinis – kritinis (apsvarstant galimybę pritaikyti tinkamesnę argumentacijos teoriją kaip samprotavimo rašinių vertinimo įrankį).

Empiriniai: Siekiant įvertinti šiuolaikinės argumentacijos teorijos pritaikymo edukaciniame kontekste galimybes taikomas kokybinio tyrimo būdas – atvejo analizė.

Darbo struktūra:

Bakalauro darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis bei priedai. Pirmame darbo skyriuje dėmesys skiriamas argumentavimo sampratai - aiškinamos pagrindinės sąvokos bei pristatomos argumentacijos teorijos prielaidos ir raida. Antrame skyriuje pristatomos ir lyginamos dvi šiuolaikinės argumentacijos teorijos – S. Toulmino,

remiantis jo veikalu „Argumentų naudojimas“ („*The Uses of Argument*“, 2003) bei F. Eemeren, remiantis jo veikalu „Argumentacija: analizė, vertinimas ir pateikimas“ („*Argumentation: Analysis, Evaluation, Presentation*“, 2002). Pristatomas teoretikų požiūris į argumentacijos teoriją, esminės idėjos ir įnašo svarumas į bendrą argumentacijos teorijos vystymąsi. Trečiame skyriuje naudojamosi antrame skyriuje minėtais dalykais; apžvelgiama ir įvertinama argumentacinių gebėjimų ugdymo situacija, susiklosčiusi Lietuvos mokyklose, palyginama su situacija užsienyje (Anglijoje, Skandinavijoje) bei atvejo analizės metodu įvertinamos šiuolaikinės argumentacijos taikymo galimybės Lietuvos mokyklose vertinant samprotavimo rašinius.

1. ARGUMENTACIJOS SAMPRATA

1.1. Pagrindinės sąvokos

Tarptautinių žodžių žodynas (1985: 44) argumentaciją (lot. *argumentatio*) apibrėžia kaip teiginių, teorijų teisingumo argumentuotą įrodymą. Kitaip tariant, argumentacija - tai racionali veikla, kurios metu teiginiai ar teorijos yra grindžiamos argumentais, tai įrodymų pateikimas. Argumentacijos teorijos objektas yra argumentavimo procesas. Argumentavimo metu išstatoma tezė ir ją pagrindžiantys argumentai. Tezė – tai teiginys, kurį reikia įrodyti (Plečkaitis 2004: 351). Argumentas (lot. *argumentum*) - įrodomąją tezę pagrindžiantis teiginys (Tarptautinių žodžių žodynas 1985: 44). Teiginiu vadinamas bet kuris sakiny, kuris yra teisingas arba klaidingas (Plečkaitis 2004: 21). Įrodymas yra kurio nors teiginio teisingumo nustatymas, remiantis kitais teiginiais, kurių teisingumas jau yra žinomas. Kiekvieną įrodymą sudaro trys dalys:

- Įrodymo tezė (arba įrodymo išvada)
- Įrodymo argumentai (arba įrodymo pagrindas, prielaidos)
- Įrodymo būdas (arba įrodymo demonstravimas) (Plečkaitis 2004: 351)

Vienas iš įrodymo būdų yra silogizmas. Tai samprotavimas, kuriuo išvada gaunama iš dviejų prielaidų, turinčių bendrą narį. Tai dedukcinis samprotavimas – išvada iš prielaidų išvedama pagal logikos dėsnius ir taisykles. Silogizmas – ne vienintelis būdas įrodyti tezės teisingumą. Kiti įrodymo būdai išeina už formalios logikos ribų. Dažnai argumentacijos tikslas yra ne tik įrodyti (kuo apsiribotų formalioji logika), tačiau ir įtikinti. Tam, kad įtikinimas būtų tinkamas, jo metu turi būti naudojami tinkami argumentai. Netinkami, arba kitaip - nerelevantiški argumentai vadinami argumentacijos klaidomis.

Argumentacijos teoretikai į argumentaciją žvelgia iš įvairių perspektyvų, tad kitame skyriuje apžvelgiama jos vystymosi raidos apžvalga.

1.2. Argumentacijos teorijų prielaidos ir raida

Anot V. Jakimenko (2005: 74) ir G. I. Ruzavino (1997) argumentacijos teorija jos pradiniu pavidalu formavosi dar antikoje, kai racionalus įtikinimas buvo atskirtas nuo įtikinimo per jausmus ar intuiciją. Senovės Graikijos mąstytojai pirmieji ėmė svarstyti, kodėl vienas samprotavimas įtikina, o kitas ne? Tuomet argumentacijos teorija formavosi kartu su retorika. Kaip pažymi D. Zarefskis (2005: 15), pirminė priežastis, tai paskatinusi buvo politinė – tuo metu Sirakūzuose buvo nuverstas despotišku valdymu pasižymėjęs Trasibulas ir įsigalėjo demokratinė santvarka. Miesto gyventojai siekė atgauti savo prarastąją nuosavybę teisme, tad turėjo išmokti įrodyti, kad jie išties ją prarado. To juos ėmė mokyti klajojantys mokytojai – sofistai. Šis terminas dažnai turi neigiamą atspalvį – jis siejamas su išminties imitavimu (tuo sofistus kaltino ir Aristotelis savo traktate „Apie sofistų paneigimus“), tačiau tuomet sofistai buvo aukštai vertinami. Vienas iš tokių sofistų buvo Protagoras, kuris buvo vadinamas „debatų tėvu“. Protagoras visas tiesas laikė reliatyvioms. Jis teigė, kad į visus klausimus galima žiūrėti iš dviejų pozicijų, ir derėtų pasirinkti tą, kuri padėtų pasiekti keliamą tikslą. Pasak jo, nėra savaime akivaizdžių tiesų, visos jos yra santykinės ir priklauso nuo argumentų, tad ir diskusijos baigtys yra reliatyvios ir priklausančios nuo atvejo. Kitas paminėtinas sofistai yra Gorgijus – jis ypatingą dėmesį skyrė skirtingiems argumentacinės kalbos stiliams ir Isokratas, kuris akcentavo tikimybę ir atmetė akivaizdžių tiesų egzistavimą. Sofistai buvo kaltinami pernelyg dideliu dėmesiu metodikai kaip laimėti diskusijoje. Pavyzdžiui, Platonas kritikavo sofistus todėl, kad jų galutinis tikslas buvo laimėti, o ne atrasti neabejotiną tiesą. Jis teigė, kad yra akivaizdžių tiesų – *a priori* tiesų. Jos jau yra tokios, kokios yra, tad jokios *tikimybės būti* vienokioms ar kitokioms, jos neturi. Taigi, Antikoje vyravo štai tokia opozicija tarp retorikos ir filosofijos, tikimybės ir tiesos. Tuo metu argumentacija buvo retorikos pagrindas, tai buvo priemonė daryti įtaką kitiems.

Argumentacijos teorija glaudžiai susijusi su logikos mokslu; neįmanoma kalbėti apie jos ištakas ir ją pačią nepaminint šios disciplinos svarbos. Taigi, norint apžvelgti visą argumentacijos teorijos vystymąsi, reikėtų aptarti ir ją.

Logiką, kaip mokslą, suformavo Aristotelis, susisteminęs sofistų, Platono, Demokrito ir kt. mąstytojų logines idėjas, bei sukūręs silogistiką ir įrodymo teoriją. Aristotelis siekė sukurti mokslinio mąstymo pagrindą. Jis integravo logiką į mąstymo sistemą, logika jam buvo tiesos ieškojimo įrankis. Taip buvo sukurti mokslo kalbos pagrindai. Aristotelis tikėjo, kad iš tam tikrų prielaidų remiantis logika galima gauti tikrąjį rezultatą. Aristotelis laikė psichologinius argumentus

netaikytiniais argumentuojant. Loginis įrodymas jam buvo tobuliausias įrodymo būdas (Jakimenko 2005: 74). Grįžtant prie retorikos, Aristotelis jos neatmetė. Priešingai, jis padarė anksčiau minėtų Isokrato ir Platono idėjų sintezę, bei nurodė, kad retorika - tai įrankis, kurį meistriškai įvaldžius galima pasiekti objektyvią tiesą, pasak jo, tai „praktinis menas“. Savo knygoje „Retorika“ Aristotelis ją apibūdino kaip gebėjimą atrasti galimus įtikinimo būdus tam tikru konkrečiu atveju. Retorikoje, pasak jo tinka naudoti sutrumpintas silogizmo formas – entimemas. Tačiau jo knygoje „Топика“ randama idėjų apie dialektinius samprotavimus, kurie nurodo, kad Aristotelis nelaikė loginio įrodymo vieninteliu, nors šių idėjų ir neplėtojo (Пузавин 1997).

Tokia Aristoteliška pozicija dominavo per Romėnų epochą bei viduramžius. Romėnai graikų teoriją pritaikė pedagogikai: retorika tapo priemone perteikti mokymą ir buvo laikoma vienu iš septynių laisvųjų menų, kuriuo buvo ugdomi oratoriai. Retorikos kursą sudarė penki kanonai: invencija (medžiagos rinkimas ir klasifikavimas), dispozicija (kalbos elementų grupavimas), elokucija (tinkamas ir tikslus kalbos vartojimas), memorijs (kalbų mokymasis atmintinai) bei akcija (gestų, mimikos ir balso panaudojimas) (Nauckūnaitė 2002: 61). D. Zarefsky (2005: 15) pažymi, kad pirmieji du kanonai atspindi argumentacijos procesą. Žymesnių pokyčių argumentacijos suvokime tuo metu neįvyko; romėnai labiau domėjosi praktinėmis argumentacijos pritaikymo galimybėmis, nei jos metodologiniais tyrinėjimais (Пузавин 1997). Viduramžiais dominuojančią padėtį užėmė bažnyčia, tad atitinkamai, ir retorika buvo pritaikyta pamoksluose.

Renesanso epochoje įvyko pakeitimai – filosofas P. Ramus padalino retorikos kanonus į dvi šakas, pirmuosius du priskyres filosofijai. Taigi, tokiu būdu, renesanso epochoje procesas, kurio metu atrandama tiesa, buvo atskirtas nuo jos demonstravimo. R. Dekartas teigė, kad neabejotinos yra tik akivaizdžios tiesos, tad samprotavimai ir pagrindimas tapo tapatūs formalios logikos įrodymui, o neformalus samprotavimai turėjo mėgdžioti formaliosios logikos tikrumą. Argumentacija buvo laikoma akivaizdžių tiesų demonstravimu. Taip formalioji logika laikytina absoliučiu ir vieninteliu tikrumo kriterijumi iki XX a. Vidurio (Zarefsky 2005: 15).

XXa. S. Toulminas, žinomas argumentacijos teoretikas, apkaltinęs tradicinę formaliąją logiką vienpusiška orientacija į silogizmo paradigmą, kuri yra viena iš galimų ir praktiniu būdu ne pati reikšmingiausia argumentavimo forma, pasipriešino Aristotelio tradicijai, kuri numato, kad logikos idealas yra matematika. Taigi, Toulminas suabejojo formalios logikos, kaip vienintelio geriausio kriterijaus argumentų svarumui įvertinti (Jakimenko 2005: 74). Jo veikalas „Argumentų naudojimas“ („*The uses of argument*“, 1958) buvo reikšmingas naujam požiūriui išsakyti, o vėlesni tyrimai su Ch. Perelmanu ir L. Olbrechts - Tytecos įtakoję neformalios logikos vystymąsi. Taip pradėjo formuotis naujas požiūris į argumentacijos teoriją, kitaip – šiuolaikinė argumentacijos

teorija, kuri neapsiriboja vien tik loginiu įrodymu. S. Toulminas pateikė savo argumentacijos modelį. Jis teigia, kad argumento svarumą lemia ne griežtos su kontekstu nesusijusios taisyklės, bet kriterijai, taikomi konkrečioje srityje, kurioje pasireiškia argumentacija. Tačiau atmetamas ir argumentacijos teorijos konstravimas psichologiniu pagrindu. Siekiama tiesiog papildyti formaliąją logiką svarbiausiais argumentavimo loginiais principais. Tad tam tikra prasme argumentaciją galima pavadinti praktine logika.

Taip pat reikšmingais šiuolaikinės argumentacijos teorijoje yra R. Grotendorstas, F. van Eemerenas ir jau anksčiau paminėti Ch. Perelmanas, L. Olbrechts -Tyteca. Jie teigia, kad argumentacijos – tai veikla, vykstanti tam tikrame kontekste; jos tikslas dažniausiai yra įtikinti auditoriją teiginių priimtinumu, pagrįstai įrodant jų tinkamumą bei teisingumą tam tikru atveju. Ch. Parelmanas ir L. Olbrechts – Tyteca siekė sukurti naują argumentacijos teoriją, pagrįstą retorikos ir dialektikos principų jungimu ir 1958 metais išleido „Naująją retoriką“ (Bubelis 2003: 108). Ch. Parelmanas ir L. Olbrechts – Tyteca išplėtojo ir patobulino joje Aristotelio idejas apie dialektinius samprotavimus, o matematinės logikos formalius įrodymus atskyrė nuo argumentacijos teorijos srities, nes ji, pasak teoretikų, aprėpia neformalius įrodymus (Рузавин 1997). Ch. Perelmanas esminį skirtumą tarp formalios logikos ir argumentacijos teorijos išvėlgė jų prielaidose: logika numato, kad tezės teisingumas yra turi būti visiškai objektyvus ir netaipinti savyje prieštaravimų, kai tuo metu argumentacijoje dvi prielaidos, kurių kiekviena neturi formalių prieštaravimų gali būti netinkamos naudoti tuo pačiu metu, tai pačiai situacijai. Tokie atvejai dažnai pasitaiko moralėje ir teisėje, tad tai dar kartą įrodo formalios logikos taikymo ribotumą (Bubelis 2003: 108).

Anksčiau minėta auditorija, į kurią nukreiptas mėginimas pagrįstai įtikinti, yra labai svarbus veiksnys šiuolaikinėje argumentacijos teorijoje. Ji nurodo kontekstą, kuriame įtikinimas yra tinkamas arba ne. Ch. Parelmanas ir L. Olbrechts – Tyteca savo veikale nurodė „universalią auditoriją“, kurią sudaro visi žmonės, kurie yra pakankamai kompetentingi svarstyti konkretų iškeltą klausimą. Taip pat jie teigia, kad žmogus, norintis maksimaliai pagrįstai įtikinti savo tezės tinkamumu, turėtų orientuotis į pačią griežčiausią auditoriją. Pasak jų, universalioji auditorija turėtų pritarti rimtiems argumentams ir atmesti prastus, o samprotavimo kokybė šiuo atveju turėtų būti pagrįsta jiems pritariančios auditorijos kokybe (Bubelis 2003: 109). Grįžtant prie formalios logikos, loginis įrodymas nepripažįsta auditorijos veiksnio – jis remiasi objektyvumo kriterijumi, kuris visada išlieka nekintantis nepriklausomai nuo situacijos. Taigi, toks įrodymas išties iš esmės yra ribotas, ir tiksluosiuose moksluose (net matematikoje būtinos aksiomos, nereikalaujančios pagrindimo, priešingu atveju įrodinėjimas niekada nesibaigtų) ir, juo labiau, humanitariniuose ar socialiniuose moksluose. Tad šį skirtumą galima laikyti esminiu lyginant šiuolaikinę

argumentacijos teoriją ir argumentaciją, kuri rėmėsi griežtai formaliuoju loginiu įrodymu. Formalioji logika akcentuoja specialias kalbines struktūras, nedviprasmiš, prielaidų ir išvadų ryšį, nesudėtingas samprotavimo schemas – tai nurodo ir slypintį pavojų suprastinti ir supaprastinti. Tačiau yra svarbu, kad šiuolaikinė argumentacijos teorija neatmeta loginio įrodymo, ji tik suteikia terpę galimoms interpretacijoms ir padaro įtikinimo veiksma paslankesnę kintant auditorijoms – argumentacijos kontekstui.

Tam, kad įtikinimas būtų tinkamas, jis turi būti pagrįstas. Įtikinti galima ir pasitelkiant retorinius triukus, apeliuojant į auditorijos jausmus, naudojantis tuo, kad žmogus tam tikroje srityje išmano mažiau, negu reikia ir t.t. Šie ir kiti įtikinimo būdai, kurie bus paminėti šiame darbe toliau, argumentacijos teorijoje suprantami kaip argumentacijos klaidos. Tokie įtikinimo būdai nelaikomi pagrįstais, nes pažeidžia tam tikras taisykles, kurių būtina laikytis siekiant kuo didesnio objektyvumo. Čia galima būtų paminėti Ch. Hambliną, kuris savo įnašą į argumentacijos teoriją padarė suabejodamas formalių logikos klaidų absoliutinimu. Jo teigimu, tokios klaidos gali būti laikytinos klaidomis arba gali būti tinkamos priklausomai nuo konteksto (Zarefsky 2005: 15).

Šiuolaikinė argumentacijos teorija sparčiai plėtojasi logikos, psichologijos, retorikos, eristikos, lingvistikos, komunikacijos ir filosofijos mokslų sandūroje, tačiau kol kas ji vis dar yra chaotiška, neturi bendros paradigmos (Bubelis 2003: 82). Ši teorija analizuoja argumentacijos prigimtį ir jos ribas, struktūrą ir metodus, sistemina galimas klaidas, tiria argumentacijos ypatumus skirtingose veiklos srityse, taip pat ir argumentacijos stiliaus pakitimus, inspiruotus istorinių epochų, kultūros ir mąstymo stiliaus keitimosi. Kitame skyriuje detaliau pristatomos ir analizuojamos ir lyginamos dviejų šiuolaikinių teoretikų, S. Toulmino bei F. Eemereno, argumentacijos teorijos.

2. ŠIUOLAIKINĖS ARGUMENTACIJOS TEORIJA

2.1. S. Toulmino argumentacijos teorija

S. Toulminas (1922 - 2009) – anglų filosofas, profesorius bei vienas iš žymiausių argumentacijos teoretikų. Šiame darbe naudotasi jo veikalo „Argumentų naudojimas“ („*The Uses of Argument*“) pakartotiniu leidimu, tačiau pirmasis leidimas buvo 1958m., dėl jo S. Toulminas laikomas šiuolaikinės argumentacijos teorijos pradininku. Antrasis leidimas papildytas autoriaus įvadu, kuriame jis išdėsto, ką savo knyga norėjo pasakyti. Įžvelgęs praktinio absoliutizmo nebuvimą, jis teigia, kad argumentacijos procesas remiasi verifikavimo principu. S. Toulminas įveda du terminus, kurie apibrėžia argumentacijos aspektus, kurie kinta priklausomai nuo jos srities (*field - dependent*) arba išlieka nekintantys ir bendri visoms sritims (*field – invariant*). Tuo būdu jis sukritikuoja absoliutizmą, nes jis nepaiso aspektų, varijuojančių priklausomai nuo konkrečios argumentacijos srities, ir leidžia manyti, kad visi aspektai yra nekintantys. S. Toulminas teigia, kad derėtų atsižvelgti į abi perspektyvas, tad tokiu būdu išvengia kaltinimų reliatyvizmu. Jis (2003: 35) teigia, kad argumentų įvertinimas yra priklausomas nuo srities, tačiau jo sąlygos yra bendros.

S. Toulminas mano, kad argumentacijos procesas - tai jau atrastų tiesų pagrindimas bei tikrinimas, o ne hipotezių iškėlimas, siekiant atrasti naujas. Jis teigia, kad geras argumentas pirmiausia privalo būti atsparus kritikai bei turėti galimybę būti verifikuotu. Savo veikale jis kritikuoja susiklosčiusią logikos tradiciją, kurioje teorija atitrūko nuo praktikos ir teigia, kad šitas atotrūkis turi būti įveiktas. Svarbu yra išsiaiškinti, kaip galima įvertinti argumentus, sutinkamus praktikoje, ypač humanitariniuose moksluose, kur kriterijus nustatyti yra ypač sunkus uždavinys. Idealu būsimajai patobulintai argumentacijos teorijai jis išrenka ne matematiką, o teisę. Logiką jis (2003: 7) lygina su apibendrinta jurisprudencija. Todėl jo argumentacijos modelis yra tarsi teisinio proceso analogija. S. Toulminas teigia, kad jurisprudencijoje, kaip ir racionaliame pagrindime, yra aspektų, kintančių priklausomai nuo srities (pvz., civilinės teisės ar kriminalinės teisės sritys), tačiau ir yra aspektų, kurie nekinta. Savo svarstymuose jis palieka nuošalyje psichologinius ir sociologinius faktorius, nes tiek vieni, tiek kiti veda į apibendrinimus, o S. Toulminas siekia analizuoti konkrečius praktikoje pasitaikančius pavyzdžius.

Vieną skyrių savo veikale S. Toulminas (2003: 41-82) paskiria tikimybės terminui aiškinti. Jis teigia, kad tikimybė nurodo į įrodymo ir tuo pačiu į argumento kokybę. Taip pat, jis teigia, kad išvados apie tikimybę priklauso nuo konteksto, taip pat, jas gali daryti keli žmonės, ir kiekvienam

jos gali būti skirtingos. Nustatant tikimybę remiamasi įvykio pasikartojimo dažnumu tose pačiose aplinkybėse. Tikimybė – tai tarsi modalinis operatorius, kurio pagalba kategorinis teiginys virsta atsargiu. Pavydžiui, teiginys „Ryt lis“ ir teiginys „Tikriausiai ryt lis“ turi praktiškai vienodą reikšmę, tačiau pirmasis skamba kategoriškai, o antrasis – atsargiai.

S. Toulmino argumento modelis argumentacijos tyrinėtojų laikomas viena iš vertingiausių išvalgų. Jo analizė yra nukreipta į tokią argumentaciją, kuri yra pagrindžiama empiriniais duomenimis ir konkrečiais faktais.

Toliau apžvelgiamas ir nagrinėjamas teoretiko pasiūlytas argumento modelis, tyrinėtojų laikomas vienu iš labiausiai pavykusių bandymų schematizuoti argumentą.

S. Toulmino argumento modelis

Argumentus S. Toulminas (2003: 87) sulygina su organizmais, turinčiais savo anatominę sandarą ir pristato jų struktūrą. Jis iškelia klausimą, kaip argumentų pagrįstumas ar nepagrįstumas priklauso nuo būdo, kuriuo jie yra pristatomi? Savo veikale „Argumentacijos naudojimas“ jis susimąsto ar Aristotelio pasiūlytas silogizmas yra pakankama forma argumentui išreikšti ir prieina išvadą, kad ji turėtų būti praplėsta. Aristotelio silogizmą jis apkaltina galimomis dviprasmybėmis ir neapibrėžtumais, kurie bus aptarti žemiau.

Taigi, S. Toulminas pasiūlo savo argumento modelį, kuris susideda iš tokių šešių dalių:

- 1) Duomenys (*Data*) - tai ženklai, faktai, informacija, kurios pagalba formuojama tezė;
- 2) Išvada arba tezė (*Claim*) – teiginys, išreiškiantis ginamą požiūrį;
- 3) Pagrindas (*Warrant*) – nustato loginį duomenų ir išvados ryšį;
- 4) Kvalifikatorius (*Qualifier*) – argumento santykinio stiprumo žodinė išraiška;
- 5) Išlyga (*Rebuttal*) – argumentuojamos tezės išimtis, prie kurios ji negali būti teisinga;
- 6) Parama (*Backing*) – argumento pagrindo papildymas, paaiškinimas, kuris padeda auditorijai jį suprasti;

Derėtų atkreipti dėmesį, kad pirmi trys argumento komponentai ir sudaro Aristotelio siūlytą silogizmą (mažoji prielaida, didžioji prielaida, išvada), o kiti trys jį papildo, išbaigia, padaro argumento analizę pritaikomą būtent tam tikrame kontekste. Kiekvienoje argumentacijoje, kaip

teigia S. Toulminas, išvelgiama išvada arba tezė (C), kurią siekiama pagrįsti duomenų (D) pagalba. Tam, kad nuo duomenų pereiti prie išvados, būtina turėti pagrindą (W). Pagrindu gali būti taisyklė, rekomendacija, juridinė norma, valstybės įstatymas ir pan.. Jį galima išreikšti „Jeigu D, tai C“. Pavyzdžiui argumentą: „*Marytė nešioja akinius, matyt jos regėjimas prastas*“ galima būtų išskleisti taip: tezė – „*Marytės regėjimas yra prastas*“, duomenys – „*Marytė nešioja akinius*“, pagrindas – „*jei žmogus nešioja akinius, tai jo regėjimas yra prastas*“. Pagrindas dažniausiai nutylimas, paliekamas numanomu. Jis taip pat nulemia ir išvados pagrįstumą; ar ją galima laikyti tokia vienareikšmiškai, ar visgi ja galima suabejoti. Todėl S. Toulminas mato būtinybę įvesti dar vieną komponentą – kvalifikatorių (Q). Kvalifikatorius nurodo, ar išvada yra tikėtina, ar neabejotina. Tam išreikšti naudojami tokie žodžiai kaip „tikriausiai“, „būtinai“, „vienareikšmiškai“, „galimai“. Pavyzdžiui, jei apie Marytę yra žinoma tik tai, kad ji nešioja akinius, negalima vienareikšmiškai teigti, kad ji juos nešioja dėl to, kad jos regėjimas prastas; akinius nešioti galima ir dėl kitų priežasčių. Tad tezė tenka papildyti žodžiu „tikriausiai“ – „*Marytė nešioja akinius, tikriausiai jos regėjimas prastas*“. Taigi nepakanka nurodyti duomenis, pagrindą ir išvadą – svarbu yra eksplicitiškai pateikti ir nuorodą į tai, kiek jėgos suteikia tezė grindžiantys faktai, ką ir leidžia padaryti kvalifikatorius. S. Toulminas (2003: 93) akcentuoja šio komponento svarbą teisėje. Įvedus kvalifikatorių gali prireikti ir nurodyti išlygas (R). Jeigu išvada nėra neabejotina ir vienareikšmiška, tenka nurodyti, kokiomis sąlygomis ji gali būti laikoma negaliojančia. Pavyzdyje su Maryte, išlyga galėtų būti tokia – akinius žmogus gali nešioti ne tik dėl prasto regėjimo, bet ir kaip stiliaus detalę. Taigi, turimas toks argumentas: „*Marytė nešioja akinius, tikriausiai jos regėjimas prastas, jeigu nėra taip, kad ji nešioja akinius kaip stiliaus detalę*“. Paskutinis argumento modelio komponentas yra parama. Jis nurodo, kodėl išreikšta parama galima pasitikėti ir laikyti autoritetinga konkrečiu atveju. Pagrindas yra tam tikras hipotetinis tvirtinimas, o parama išreiškiama kaip kategorinis teiginys. Marytės atveju, parama galėtų būti tokia: „*vyrauja nuostata, kad žmonių, nešiojančių akinius, regėjimas yra prastas*“. Parama neturi būti išreikšta eksplicitiškai, bent jau argumentacijos pradžioje, parama gali būti priimta ir be abejonių.

Kritikuodamas silogizmą, kaip pakankamą sąlygą argumentą laikyti patikimu, teoretikas nurodo, kad jame parama ir pagrindas išreiškiami didžiojoje (S. Toulmino vadinamoje „universaliojo“) prielaidoje, todėl jis tampa dviprasmišku ir neįmanomu išskleisti. Taip pat jis sukritikuoja didžiosios prielaidos naudojimo efektyvumą praktikoje. Teoretikas (2003: 100) teigia, kad kategoriškas teiginys „visi A yra B“ arba „nei vienas A nėra B“ praktikoje dažniausiai reiškia „Bemaž visi A yra B“ arba „Vargu ar A yra B“, taigi, tokia forma išdėstyti jie jau reikalauja detalesnės paramos.

Taigi, S. Toulminas nesutinka, kad dedukcinis išvados gavimo būdas - silogizmas yra vienintelė tinkama argumento forma. Jis teigia, kad argumentas nebūtinai turi būti laikomas klaidingu, jei neatitinka formalios silogizmo formos. Vietoj pagrindo panaudojus paramą argumentas gali būti teisingas, tačiau normatyvinė argumentacija šito nepripažintų, nes jo negalima būtų išskaidyti į elementus, kaip tai galima padaryti argumente, išdėstyame silogizmo formoje ir tai S. Toulminas įvardija kaip jos ribotumą ir trūkumą. Pavyzdžiui, du argumentai:

- 1) (D) *Jonas pavogė mašiną*, (W) *žmogus, kuris pavogė mašiną yra nusikaltėlis*, (C) *taigi, Jonas yra nusikaltėlis*;
- 2) (D) *Jonas pavogė mašiną*, (B) *remiantis baudžiamuoju kodeksu Jonas padarė draustiną veiksma*, (C) *taigi, Jonas yra nusikaltėlis*;

Abu jie yra teisingi, tačiau tik vienas iš jų būtų formaliai teisingas – pirmasis, nes atitinka silogizmo formą (D, W, C). Antrajame vietoj pagrindo yra panaudota parama (D, B, C), kuri grindžia teiginį remiantis priimtais įstatais, tad daugiau pasako apie argumento kontekstą, tuo tarpu, pirmuoju atveju tiesiog jungiami du elementai – duomenys ir išvada. S. Toulminas teigia, kad šiuo atveju įvyksta tautologija, t.y., tezė įrodinėjama, remiantis ta pačia teze. Taip pat galima pasakyti, kad antruoju atveju pagrindimas skamba įtikinamiau, tad nurodyti argumentą kaip formaliai tinkamą reiškia nieko nenurodyti apie jo pagrįstumo priežastis. Šios priežastys tampa aiškios tada, kai įvedama parama (Toulmin 2003: 131).

Taip pat S. Toulminas (2003: 118) teigia, kad argumentai yra dviejų rūšių - analitiniai ir substancialūs. Analitiniai argumentai, tai tokie argumentai, kuriuose randama tezė, pagrindas ir duomenys, kitaip tariant tai silogizmai, formaliai teisingi samprotavimai. Tačiau klaidinga būtų sakyti, kad substancialus argumentas negali būti formaliai tinkamas; nors jo struktūra kitokia - tezė, parama ir duomenys - tačiau pagrindą dažnai galima sukonstruoti, reikalui esant įkurti. Todėl S. Toulminas analitinius argumentus vadina pagrindą naudojančiais (*warrant – using*), o substancialius – pagrindą įkuriančiais (*warrant – establishing*). Taigi, tiek analitinio argumento, tiek substancialaus argumento pagrindas gali būti jau aukščiau aptartas silogizmas, tad klaidinga būtų skirstyti analitinius ir substancialius argumentus į formaliai tinkamus argumentus ir kitus. Tačiau substancialūs argumentai gali būti įvertinami tik žinant kontekstą, o analitiniai – be, jų praktikoje pasitaiko itin retai. Tai dar viena priežastis, kodėl S. Toulminas mato būtinybę Aristotelio silogizmą papildyti dar trimis būtiniais elementais.

Taigi, didžiausiu S. Toulmino nuopelnu šiuolaikinės argumentacijos raidoje galima laikyti bandymą schematizuoti argumentą ir nurodyti Aristotelio tradicijos priėjimo prie argumentacijos ribotumus. Jis laikomas šiuolaikinės argumentacijos pradininku. Kitame skyriuje pristatomos kito

tyrinėtojų laikomas svarbiu šiuolaikinės argumentacijos vystymosi atžvilgiu teoretiko F. Eemereno idėjos. Jo išvalgos yra pakankamai naujos, atspindi dabartinę šiuolaikinės argumentacijos teorijos raidos stadiją.

2.2. F. Eemereno argumentacijos teorija

F. Eemerenas – olandų profesorius, kaip jau buvo minėta anksčiau, vienas iš šiuolaikinės argumentacijos teoretikų, kuris savo knygoje „Argumentacija: analizė, vertinimas ir pateikimas“ („*Argumentation: Analysis, Evaluation, Presentation*“, 2002) aiškina argumentaciją kasdienės, neformalios kalbos kontekste. Jis, kaip ir kiti šiuolaikiniai teoretikai, formalųjų loginį atitikimą mano esant nepakankama sąlyga laikyti argumentą teisingu.

F. Eemerenas (2002: 1) argumentaciją supranta kaip būdą, kuriuo galima išspręsti nuomonių skirtumo konfliktą (*difference of opinion*). Argumentacija – tai sociali ir racionali veikla, kuria siekiama įtikinti tam tikros pozicijos priimtinumu, pasitelkiant kritiką ir argumentus jai paremti. Taigi, dažnai tai yra bendravimo procesas, kurio metu siekiama racionaliai pagrįsti tam tikrus įsitikinimus ir įtikinti jų priimtinumu.

Argumentacija, kaip diskusijos proceso dalis, gali vykti tarp realių individų, bet ji gali būti ir numanoma. Argumentaciją galima išvelgti kalboje ar tekste, kuriame individas pateikia savo poziciją (tezę), ir ją pagrindžia leisdamas suprasti, kad tokia argumentacija gali susidurti ir su opozicija (F. Eemerens 2002: 1) .

Argumentacijos analizės modelis

Argumentacijos analizė – tai procesas, kuris padeda įvertinti jos sėkmingumą. Analizės metu yra aptinkamos silpnosios vietos ir padarytos klaidos. F. Eemerenas pateikia tam tikrą argumentacijos analizės modelį, kuris bus aptariamasis šiame poskyryje iliustruojant teoriją pavyzdžiais, bandant parodyti, kokia yra galimybė ją pritaikyti praktiškai.

Argumentacijos analizė turėtų prasidėti nuo nuomonių skirtumo ir jo tipo atpažinimo. Nuomonių skirtumas atsiranda jau tada, kai viena pusė suabejoja kitos pusės teiginiu, pavyzdžiui:

„– Šiuose prezidento rinkimuose neabejotinai laimės Dalia Grybauskaitė.
– Tu iš tiesų esi tuo įsitikinęs?“

F. Eemerenas nurodo keturis nuomonių skirtumo tipus:

- 1) Vieninis vienarūšis (*single nonmixed*)

- 2) Vieninis mišrusis (*single mixed*)
- 3) Sudėtinis vienaarūšis (*multiple nonmixed*)
- 4) Sudėtinis mišrusis (*multiple mixed*) (Eemeren 2002: 8)

Pirmuoju atveju, išsakytas teiginys susiduria su abejone, bet opozicinis teiginys neišreiškiamas: „ – *Mokykloje būtinos prevencinio tipo pamokos prieš narkotikų vartojimą. – Nesu įsitikinusi dėl savo pozicijos šiuo klausimu.*“ . Kadangi išsakomas tik vienas teiginys – tipas laikomas vieniniu. Antruoju – teiginiui išreiškiamas opozicinis teiginys, todėl tipas laikomas mišriu: „ – *Mokykloje būtinos prevencinio tipo pamokos prieš narkotikų vartojimą. – Aš taip nemanau*“ . Trečiuoju – išreiškiami keli teiginiai, kurie susiduria su abejone: „ – *Mokykloje būtinos prevencinio tipo pamokos prieš narkotikų vartojimą, mokinys turi būti informuotas apie gresiančias tokio elgesio pasekmes. – Nesu įsitikinusi dėl savo pozicijos šiuo klausimu.*“ Keli teiginiai nurodo į sudėtinį nuomonių skirtumo tipą. Paskutiniuoju atveju į kelis išreiškiamus teiginius yra atsakoma opoziciniais teiginiais. Keli teiginiai jungiami jungtukais „ir“ arba „bet“.

Argumentacinės diskusijos tikslas yra šiuos nuomonių skirtumus išspręsti – t.y. abiem pusėms priėti priimtina racionaliai pagrįstą sprendimą.

Teiginiai, kurie iššaukia nuomonių skirtumą gali būti įvairaus pobūdžio. Tai gali būti faktų ar įvykių nusakymas, spėjimas, sprendimas ar patarimas. Galima reakcija į tokius teiginius – trejopa:

- Pozityvi – patvirtinanti jį;
- Negatyvi – paneigianti jį;
- Neutrali – neišreiškianti konkrečios nuomonės ar tiesiog abejojanti jo atžvilgiu.

Iliustruoti tai galima paimant kokį nors teiginį kaip pavyzdį. Tarkime, teiginys yra „*Visos būrėjos yra šarlatanės*“. Į šį teiginį vienas žmogus gali reaguoti pozityviai – patvirtindamas: „*Manau, kad būrėjos tikrai yra šarlatanės*“, kitas negatyviai, nesutikdamas: „*Nemanau, kad visos būrėjos yra šarlatanės*“, o įmanoma ir tiesiog neutrali ar abejojanti pozicija: „*Nesu tikra(s), ar visos būrėjos yra šarlatanės*“.

Dažnai šiame analizės lygmenyje iškyla du sunkumai: pozityvią poziciją gali būti sunku atskirti nuo teiginio, o neigiamą poziciją nuo abejonės. Atsargiai suformuluota neigiama pozicija išties skamba kaip abejonė, nes žmonės dažnai nenori pasirodyti nemandagūs ar tiesiog stengiasi išvengti įsipareigojimo grįsti savo įsitikinimus, ko reikalauja išsakyta opozicija. Pozicijas reikia

atskirti tam, kad nuomonių skirtumo konfliktas būtų apibrėžtas konkrečiau, tam, kad būtų galima jį sėkmingai išspręsti.

Nuomonių skirtumo konflikte viena pusė būtinai užims pozityviają – teigiančiąją arba negatyvią – neigiančiąją poziciją tam tikro teiginio atžvilgiu, o kita pusė suabejos arba išsakys opozicinį teiginį.

Taigi, pirmas argumentacijos analizės žingsnis – aptikti pagrindinį nuomonių skirtumą ir jį atpažinti. Sekantis žingsnis – kritinės diskusijos eigos įvertinimas. Idealus kritinės diskusijos modelis pagal F. Eemereną (2002: 25) turi keturis stadijas:

- Konfrontacija (confrontation)
- Įvadininė stadija (opening stage)
- Argumentacija (argumentation)
- Išvadininė stadija (concluding stage)

Konfrontacijos stadijoje aptinkamos dvi skirtingos pozicijos – išryškėja nuomonių skirtumo konfliktas. Įvadinėje stadijoje nutariama šį konfliktą spręsti. Turėtų įvykti protagonisto (to, kuris gina tam tikrą poziciją) ir antagonisto (to, kuris atmeta ją) vaidmenų pasidalijimas, taip pat susitariama dėl taisyklių, kurių bus laikomasi grindžiant savo įsitikinimus bei pradinių taškų. Svarbu paminėti, kad tuo metu, kai antagonistas atmeta protagonisto poziciją ir išsako savąją opozicinę poziciją jis taip pat tampa protagonistu. Argumentacijos stadijoje protagonistas racionaliai grįsdamas savo poziciją stengiasi ją įtikinti antagonistą arba išsklaidyti jo abejones. Išvadinėje stadijoje apžvelgiama, kaip ir kurios pusės naudai pavyko išspręsti nuomonių skirtumo konfliktą.

Šitas idealus modelis dažnai išpildomas dalinai, pavyzdžiui, numanomos argumentacijos atveju. Tačiau jis gali būti sėkmingai naudojamas kaip instrumentas analizei, nes nurodo padarytas klaidas, tokias kaip taisyklių nesilaikymas ar neaiškiai suformuluotas nuomonių skirtumas, neteisingas pasiskirstymas vaidmenimis.

Norint įvertinti nuomonių skirtumo konflikto sprendimą, reikia atpažinti ir įvertinti argumentus, kurie buvo panaudoti grindžiant ir bandant įtikinti tam tikra pozicija. Pozicijos išryškinimas taip pat svarbus – ji kartais ji atskiriama indikatorių pagalba (pvz. „*mano nuomone*, .. *esu įsitikinęs (-usi)*, ..“). Tačiau dažnai indikatoriai nenurodyti ir tada sunkiau ją atpažinti. Tokiu atveju gali pagelbėti kontekstas, kuriame nuskamba argumentacija. Tačiau rėmimasis kontekstu jau nurodo į interpretacijos būtinybę, kuri talpina savyje išankstinės nuostatos pavojų, tad interpretuojant reikėtų būti labai atsargiam ir kritiškam sau.

Taip pat neišreikšiamos gali būti ir prielaidos – svarbu paminėti, kad jos dažnai nulemia ar įtakoja visą diskusijos eigą. Taip nutinka ne tik ketinant apgauti, neretai jos tiesiog atrodo pernelyg akivaizdžios. Norint tinkamai išanalizuoti argumentaciją prielaidas reikėtų išryškinti, o tai galima padaryti remiantis komunikacijos taisyklėmis ir pagrindinių loginių principų pagalba. Yra keturios komunikacijos taisyklės:

- Būk aiškus (*be clear*)
- Nesukčiauk (*be sincere*)
- Būk efektyvus (*be efficient*)
- Laikykis esmės (*keep to the point*) (Eemeren 2002: 52)

Šių taisyklių laikymasis sąlygoja efektyvų bendravimą. Vienos ar kelių taisyklių pažeidimas gali būti nuoroda į tai, kad norima netiesiogiai suteikti tam tikrą informaciją. Taip kasdieniniame gyvenime įvyksta dažnai – kad ir kai į klausimą „*Ką tu manai apie mūsų naujuosius kaimynus iš apačios?*“ atsakoma „*Manau, kad jau laikas eiti miegoti*“. Čia pažeidžiama esmės laikymosi taisyklė, yra akivaizdu, kad žmogus atsisako pasidalinti savo nuomone ir bando parodyti, kad ta tema dėl tam tikrų priežasčių kalbėti nenori.

Tam, kad argumentaciją galima būtų laikyti vykusia, turėtų būti išpildytos įžanginė (*preparatory condition*) ir išipareigojimo sąlygos (*responsibility condition*) (Eemeren 2002: 53). Pirmoji nurodo į tai, kad visi veiksmai joje turėtų būti efektyvūs, antroji - kad bandant įtikinti negalima sukčiauti.

Taip pat, tam, kad įvertinti argumentaciją, reikia išsiaiškinti kokiu būdu joje yra vienas su kitu susiję argumentai (sudėtingesnėje argumentacijoje jų yra daugiau nei vienas). Taigi F. Eemerenas skirsto argumentaciją pagal struktūrą:

- Subordinacinė (*subordinative argumentation*)
- Koordinacinė (*coordinative argumentation*)
- Sudėtinė (*multiple argumentation*) (Eemeren 2002: 52)

Subordinacinėje argumentacijoje argumentai grindžiami argumentais. Tai grandinės tipo argumentacija, kurioje visi argumentai kartu sukuria stiprų pagrindimą, pavyzdžiui: „*Negaliu eiti su tavimi linksmintis šįvakar, kadangi būtinai turiu parašyti referatą, nes rytoj paskutinė diena atiduoti darbą dėstytojui*“. Taigi, jeigu nors vienas argumentas yra netinkamas, visa argumentacija tampa nevykusia. Koordinacinėje argumentacijoje keli priklausomi vienas nuo kito argumentai naudojami kartu požiūriui apginti. Jie gali būti arba per silpni atskirai paremti poziciją, arba antrasis argumentas išsakomas siekiant atmesti prieštaravimus, su kuriais gali būti sutinkamas pirmasis, ir

tuo pačiu jį patvirtinti, pavyzdžiui: *„Neatvykau į egzaminą, nes niekaip negalėjau rasti rakto nuo durų, o namie buvau vienas - negalėjau jų palikti neužrakintų“*. Tokią argumentaciją vykusia galima laikyti tik tokiu atveju, jei visos dalys yra tinkamos pozicijai pagrįsti. Trečios, sudėtinės argumentacijos atveju, struktūrą sudaro keli argumentai, kurie vienas nuo kito nepriklauso: *„Šiomet atostogausiu kaime, nes ten geriausia ilsėtis nuo miesto šurmilio, be to, finansinė padėtis neleidžia važiuoti kitur“*. Šiuo atveju jeigu vienas argumentas pasirodo per silpnas pagrįsti požiūrį, argumentaciją gali sėkmingai išgelbėti kitas, su sąlyga, jei pasirodys tinkamas ir pakankamai svarus. F. Eemerenas (2002: 75) nurodo tam tikrą sunkumą, kuris gali iškilti bandant atskirti koordinacinę argumentaciją nuo sudėtinės. Kai taip nutinka, argumentaciją jis siūlo nagrinėti kaip sudėtinę, nes toks priėjimas užtikrina kiekvieno argumento svarumo įvertinimą ir patikrinimą.

Taip pat įvertinant argumentaciją svarbu patikrinti ar nėra loginių bei pragmatinių nesuderinamumų (Eemeren 2002: 92). Loginis nesuderinamumas atpažįstamas tada, kai tvirtinimai negali būti formaliai teisingi kartu, pavyzdžiui: *„Dievas yra, ir beveik kiekvienas mūsų žino, kad Jis yra! Netgi tas faktas, kad daugelis taip agresyviai bando paneigti tai, yra Jo egzistavimo patvirtinimas“* (blogas "Got.Question.org"). Pagal tokį „įrodymą“ išeina, kad Dievo paneigimas yra jo patvirtinimas, bet tai akivaizdus loginis prieštaravimas. Pragmatinių nesuderinamumų atveju, tvirtinimai gali būti logiškai suderinami, tačiau prieštarauja vienas kitam realiame gyvenime. Tam, kad galima būtų šiuos nesuderinamumus pastebėti, reikia išryškinti visas neišreikštas prielaidas, kurios nurodo pagal kurią argumentų schemą sujungta kita, išreikšta prielaida su pozicija. Į nevykusią argumentaciją nurodo ir tvirtinimų joje nesuderinamumas, prieštaravimas, ir atskirų jos argumentų nepriimtumas. Dalies nepriimtumas, kaip jau anksčiau paminėta, gali turėti skirtingą įtaką rezultatui priklausomai nuo argumentacijos struktūros, tad būtina į tai atsižvelgti analizuojant. Taip pat, kiekvienas argumentas turėtų būti vertinamas, koku laipsniu jis grindžia ar atmeta teiginį. Kai kuriuos argumentus yra lengva patikrinti enciklopedijų ar eksperimento pagalba.

F. Eemerenas taip pat nurodo, kad argumentai su grindžiamomis pozicijomis sudaro tam tikrą argumentacijos schemą, priklausomai nuo to koku ryšiu jie susieti. Taigi, yra tokios trys argumentacijos schemas, kurios tuo pačiu charakterizuoja ir argumentacijos rūšį:

- Argumentacija, grįsta simptomatišku santykiu (*argumentation based on symptomatic relation*)
- Argumentacija, grįsta analoginiu santykiu (*argumentation based relation of analogy*)

- Argumentacija, pagrįsta priežastiniu santykiu (*argumentation based on causal relation*) (Eemeren 2002: 96)

Pirmuoju atveju pozicija grindžiama remiantis tam tikrais ženklais, simptomais ar atskiriamaisiais bruožais: „*Jis patyręs gydytojas, nes dirba šį darbą jau 20 metų*“. Svarbu išsiaiškinti ar ryšys išties toks stiprus, kaip teigiama, ar tik menamas. Antruoju atveju pozicija grindžiama analogija – panašumu. Turima mintyje, kad tai kas teisinga vienu atveju, turėtų būti teisinga ir kitu: „*Jeigu Lina neteisingai atsakė į du testo klausimus ir gavo aštuonis, tai ir aš turėčiau tiek gauti, nes padariau tiek pat klaidų*“. Svarbu nustatyti ar lyginami atvejai išties yra lygintini. Trečiuoju atveju, pozicija grindžiama priežastiniu ryšiu tarp argumentų ir pozicijos: „*Šiandien labai silpnai jaučiuosi, nes visą naktį nemiegojau – ruošiausi egzaminui*“. Tai reiškia, kad tam tikra pasekmė išplaukia iš tam tikros priežasties. Čia svarbu yra išsiaiškinti ar išties tam tikra priežastis sukelia tam tikrą padarinį arba ar tam tikras padarinys visada yra iššaukiamas nurodytos priežasties.

Taigi, argumentacijos analizė yra išties sudėtingas procesas, reikalaujantis ypatingo kruopštumo, atsargumo ir kritiško požiūrio tiek į save, tiek į pačią analizuojamą informaciją.

Argumentacijos taisyklės ir klaidos

F. Eemerenas (2002: 109) nurodo argumentavimo taisykles ir dažniausiai pasitaikančias argumentacijos klaidas, įvykstančias jų nesilaikant, kurias išmokus atpažinti galima sėkmingai vertinti argumentacinius tekstus ir kalbas. Klaidos – tai taisyklių pažeidimai, trukdantys išspręsti nuomonių skirtumo konfliktą. Jos gali įvykti bet kuriame iš anksčiau minėtų keturių diskusijos stadijų. Teoretikas pristato 10 taisyklių, kurios yra taikomos argumentatyviosioms diskusijoms. Prie šių taisyklių pažeidimų jis priskiria ir atitinkančias juos klaidas. Prieduose pateikta lentelė, kurioje nurodoma taisyklė, jos pažeidimas bei atitinkamos klaidos (žr. 1 priedas). Derėtų kiekvieną taisyklę ir jos pažeidimų sąlygotas klaidas panagrinėti atskirai.

Taigi, pirmoji taisyklė kalba apie tai, kad dalyvių pozicijos ir abejonės turi būti reiškiamos laisvai, priešingu atveju įvyksta laisvės taisyklės pažeidimas (Eemeren 2002: 110). Dažnai taip atsitinka konfrontacijos lygmenyje. Įvykus tokiam pažeidimui tikrasis nuomonių skirtumo konfliktas negali būti išspręstas, nes jis tiesiog neišreiškiamas. Šios taisyklės nesilaikoma tada, kai yra limituojami požiūriai (pavyzdžiui, tam tikra pozicija išstatoma kaip nesvarstyta, neliečiama) ar yra apribojama dalyvių laisvė jas išreikšti (tai gali būti daroma siekiant padaryti jiems spaudimą,

arba diskredituoti kitų akivaizdoje sumenkinant, suabejojant kompetencija ir pan.). Yra daug būdų sukliudyti išreikšti poziciją. Bet koks bandymas tai padaryti laikomas apeliavimo į lazda klaida, pavyzdžiui: „*Gali elgtis kaip nori, bet atsimink, kad tik nuo manęs priklauso ar ilgai dar dirbsi šioje darbovietėje*“ . Kitas veiksmingas būdas tai padaryti yra apeliavimas į jausmus, bandant sukelti gailestį: „*Taip, aš neįvykdžiau visų jūsų reikalavimų, bet jūs negalite manęs atleisti – tai nežmogiška, ir taip vos suduriu galą su galu*“ . Tai antroji klaida, kurią galima padaryti pažeidžiant šią taisyklę. Trečioji klaida, apeliavimas į žmogų, daroma bandant diskredituoti kitą asmenį, kitaip tariant, kai kritikuojant ar abejojant dalyvio išreikšta pozicija nukrypstama į asmenines jo savybes. Ši klaida turi tris versijas: įžeidžiama (tiesioginis žmogaus puolimas): „*Palaikai Rolandą Paksą? Nenuostabu, juk politikos srityje tu visiškai neišmanėlis!*“, aplinkybinė (netiesioginis žmogaus puolimas, kurio metu jis įtariamas dėl tam tikrų asmeninių motyvų esantis šališkas): „*Suprantama, kodėl Latvijos prezidentas Valdis Zatleris įteisino pacientų „vokelius“ - priemokas gydytojams, juk jis ir pats yra gydytojas*“ bei „*Tu taip pat*“ (mėginama parodyti žmogų nepatikimu remiantis prieštaravimais jo kalbose ar veiksniuose; pavyzdžiui, tarp dabartinės nuomonės ir nuomonės, kurią žmogus išsakė praeityje, arba atrandant prieštaravimų tarp jo kalbų ir veiksmų): „*Tavo dabartinė pozicija yra absurdiška, nes prieš du metus tu pats jai prieštaravai!*“ Visos šios klaidos itin dažnai pasitaiko kasdieniniame gyvenime, o įvykdytos sąmoningai jos tampa labai veiksminga manipuliavimo priemone. Nors F. Eemerenas apie tai neužsimena, tačiau reikėtų paminėti, kad visgi kai kuriais atvejais apeliavimas į žmogų gali ir nebūti klaida. Pavyzdžiui, teisme liudininko patikimumas yra labai svarbus kriterijus, tad čia apeliavimas į žmogų, kuri gali padėti išsiaiškinti ar juo galima tikėti, nelaikoma klaida (Lomanienė 2006: 117) Tai pažymi ir D. Zarefskis, kuris teigia, kad apeliavimas į žmogų gali būti laikytina klaida arba ne priklausomai nuo situacijos ar konteksto (Zarefsky 2005: 73-74).

Antroji taisyklė įpareigoja dalyvį grįžti savo išsakytą poziciją (Eemeren 2002: 113). Taisyklė pažeidžiama, jeigu jis atsisako tai padaryti ir diskusija sustoja jau įvadiniam lygmenyje, kur protagonistas ir antagonistas pasiskirsto vaidmenimis. Ypatingai drastiškas būdas pažeisti šią taisyklę – perkelti įrodinėjimo pareigą į dalyvį, kuris sukritikavo ar suabejojo pozicija (įrodymo pareigos perkėlimo klaida): „*Taigi, tu nesutinki su manimi, kad homoseksualai yra iškrypėliai. Ar gali tai įrodyti?*“ . Kitas būdas išvengti pareigos ginti savo poziciją yra tiesiog subtiliai pristatyti požiūrį kaip kažką savaime suprantamo, akivaizdaus, to, kas nereikalauja pagrindimo (įrodymo pareigos vengimo klaida): „*Sveiku protu nesuvokiama, kaip kas nors šiuose prezidento rinkimuose gali balsuoti ne už Dalią Grybauskaitę*“ . F. Eemeren nurodo, kad ši klaida gali būti daroma poziciją grindžiant asmeninėmis garantijomis („*Aš esu įsitikinęs, kad šios sutarties pasirašymas jums atneš*

tik naudą“) arba teigiant tai, ko neįmanoma patikrinti („*Akivaizdu, kad vyrai protingesni už moteris*“).

Trečiosios taisyklės, kuri nurodo, kad kritikuojama turi būti konkreti pozicija, pažeidimai gali įvykti įvairiose diskusijos stadijose (Eemeren 2002: 116). Konfrontacijos stadijoje antagonisto kritika gali būti nukreipta ne į tą požiūrį, kurį išsakė protagonistas, o į kitą (pavyzdžiui, tokį, kurį lengviau atremti), įvadinėje stadijoje dalyviai gali remtis ne tuo pačiu (ar skirtingai suprastu) teiginiu, diskusijos pradžioje priimtu jos pradiniu tašku, argumentacijos stadijoje gali atsitikti taip, kad dalyvių argumentai susiję su skirtingais tvirtinimais. Diskusijos metu prieita išvada taip pat gali būti susijusi su kitu teiginiu, nei su tuo, kuris buvo priimtas pradiniu tašku jos pradžioje. Yra du būdai pažeisti trečiąją taisyklę: galima iškreipti išsakytą poziciją arba „primąstyti“ ją oponentui. Abiem atvejais yra daroma šiaudinės baidyklės klaida. Šią klaidą galima atpažinti iš pabrėžtinai pareikštos opozicijos, nors pozicija dar ir nebuvo išreikšta: „*Aš kategoriškai pasisakau už tai, kad privalu diegti patriotiškumą įvairiomis priemonėmis integruojant jas į visas mokyklinės disciplinas*“ (Iš šio tvirtinimo susidaro išpūdis, kad oponentas galvoja priešingai, nors jis to ir nebuvo išsakęs). Taip pat, ši klaida daroma, kai dalyvis bando remtis tam tikra grupe, kuriai priklauso oponentas ir susieti šią grupę, o tuo pačiu ir jį su išgalvota pozicija: „*Jis teigia, kad išrinktas į seimą, stengtųsi daryti viską, kad pagerinti piliečių materialinę padėtį, tačiau pats būdamas verslininkas, greičiausiai tik pats tikisi pralobti*“. Taip pat galima ne tik „primąstyti“ poziciją oponentui, bet ir apskritai sukurti jį patį. Remiamasi grupe žmonių, kuri neva išreiškia poziciją, ir ji yra sėkmingai sukritikuojama, nors nėra nuorodų į darytas apklausas ar kitus duomenis, kuo galima būtų tai pagrįsti. Kai oponento pozicija yra iškreipiama, ji gali būti pristatoma absurdiška, taip, kad jam būtų kuo sunkiau ją apginti (supaprastinant ar, priešingai, išpučiant ją). Pavyzdžiui, jeigu buvo teigiama, kad *riba tarp nacionalizmo ir šovinizmo yra labai slidi*, būtų klaidinga pareikšti, kad iš esmės buvo norima parodyti tai, kad *visi nacionalistai yra šovinstai*.

Ketvirta taisyklė nurodo į tai, kad dalyviai argumentuodami turi nenukrypti nuo savo pozicijos (Eemeren 2002: 119). Ši taisyklė pažeidžiama argumentacijos lygmenyje dviem būdais – pateikiant su konfrontacijos stadijoje išreikšta pozicija nesusijusius argumentus ir neva argumentuojant, tačiau iš tiesų to nedarant. Pirmuoju atveju bandoma padaryti taip, kad poziciją būtų kuo lengviau apginti – ši klaida vadinama šuoliu argumentacijoje: „*Gali sakyti, kad draudimas legaliai daryti abortus padidins nelegaliai padarytų abortų skaičių, bet ar nepagalvoji, kad tie negimę vaikai taip pat turėjo teisę gyventi?*“. Antruoju atveju vietoj argumentų, protagonistas apeliuoja į auditorijos emocijas, sentimentus – tai patetiškumo klaida. Ši klaida dažnai atpažįstama diskusijose, kurios daugumai žmonių kelia dideles emocijas. Ją galima

ilustruoti pavyzdžiu iš straipsnio apie Dievo buvimo įrodymus: „*Dievas yra, nes Biblija sako: „Dangūs skelbia Dievo šlovę, dangaus skliautas garsina Jo rankų darbą. Apie tai diena pasakoja dienai ir naktis duoda žinių nakčiai be jokio kalbesio ir be jokių žodžių. Negirdėti jų balso, bet žinia skamba visoje žemėje, jų žodžiai girdėti iki pat pasaulio pakraščiu. Žvaigždės danguje, bekraštė visata, gamtos stebuklai, saulėlydžio grožis – visi šie dalykai rodo į Dievą-Kūrėją. Ir tai dar ne viskas – Dievo buvimo pajautimas yra įdėtas į mūsų širdis. Supratimas, kad yra kažkas daugiau už šio gyvenimo ir šio pasaulio ribų, yra giliai mūsų viduje. Mes galime neigti tai savo protu, bet Dievas vis tiek veikia mumyse ir per mus“* (blogas "Got.Question.org"). Šiame argumente bandoma remtis tuo, kad Dievo pajautimas jau yra įdėtas į žmonių širdis, tad tas *jausmas* ir yra Dievo buvimo įrodymas. Dar viena klaida yra daroma bandant remtis autoritetu, kuris nėra diskusijos srities ekspertas – tai apeliavimas į autoritetą: „*Prezidento rinkimuose balsuosiu už V. Mazuronį, nes jį palaiko mano tėvai*“. Dažnai autoritetu naudojamosi ir reklamose, kuriose įtikinti vartoti siūlomą produktą pasitelkiami žymūs žmonės.

Penktoje taisyklėje kalbama apie tai, kad negalima klaidingai išstatyti neišreikštą kito dalyvio prielaidą kaip teisingą, arba išvis atmesti esančią numanomą prielaidą (Emeren 2002: 121). Diskusijose dažnai ne viskas yra išreikšta – kai kurios prielaidos paliekamos numanomos, ir oponentai, jas išreikšdami ar neigdami gali padaryti dvi klaidas. Viena jų, neišreikštos prielaidos perdėjimo klaida, įvyksta tada, kai prielaida išpučiama tam, kad būtų lengviau ją sukritikuoti:

„- *Gali būti, kad ji su juo susituokė dėl išskaičiavimo, nes ji kilusi iš skurdžios šeimos, o jis labai pasiturintis žmogus...*

- *Nori pasakyti, kad visos, kilusios iš skurdžiai gyvenančių šeimų teka iš išskaičiavimo?*

- *Ne, aš to nesakiau. Turėjau mintyje, kad taip kartais atsitinka.*“

Antroji - neišreikštos prielaidos atmetimo klaida. Ji padaroma tuo atveju, jei bandoma atsikratyti atsakomybės už tai, kas numanomai slypi pozicijos argumentavime. Tai puikiai iliustruoja internete patalpintas straipsnis - komentaras apie homoseksualus, kurio pradžioje autorius karštai tikina, kad nėra nusistatęs prieš juos: „*Iškart noriu visiems prisipažinti. Nesu nusistatęs prieš.*“, tačiau tolesniame argumentavime, kalbėdamas apie homoseksualų siekį kad juos toleruotų visuomenė, akivaizdžiai tai paneigia: „*Nuo kada išsigimimas, yra privilegija, nuo kada išsigimimas turi turėti pranašumas, nuo kada išsigimimas turi reikalauti visiems prisitaikyti?*“ (Heterofobija 2008). Prielaidos atmetimas reiškia ne ką kitą kaip tai, kad pozicijos gynime yra silpnų vietų.

Sekanti, šeštoji taisyklė numato, kad dalyviai negali klaidingai nurodyti prielaidos kaip priimto pradinio diskusijos taško arba priešingai, neigti prielaidą, nurodančią ją (Eemeren 2002: 128). Tai reiškia, kad dalyviai turi priimti tam tikrus dalykus kaip atskaitos tašką ir susitarti laikytis jų esmės, priešingu atveju nuomonių skirtumo konflikto išspręsti neįmanoma. Tai nereiškia, kad vienas dalyvis turi patikėti kito dalyvio išsakytu teiginiu teisingumu, tiesiog jis turėtų tarti, kad teiginys toks yra ir diskusijos eigoje jį tikrinti. Ši taisyklė pažeidžiama, kai klaidinantis teiginys išreiškiamas kaip kito teiginio prielaida, su kuria menamai sutinka oponentas. Taip sudaroma fakto iliuzija. Prielaidos gali būti išreiškiamos ir klausimo forma, tokiu atveju yra daroma daugelio klausimų klaida: „*Kodėl tu nepabandai užsikoduoti nuo alkoholizmo?*“ Tokiu atveju klausime slypi tai, kas numanoma turėtų būti priimta oponento (šiuo atveju tai, kad *jam būdingas polinkis į alkoholizmą*), bet iš tiesų nėra. Kita klaida įvyksta tada, kai protagonistas grįsdamas savo poziciją naudoja argumentus, kurie atspindi ne ką kitą, kaip tą pačią poziciją. Toks pažeidimas laikomas cikliško argumentavimo klaida arba kitaip ydingu ratu argumentacijoje: „*Biblija yra teisinga, nes ji yra dievo žodis, o dievas niekuomet nemeluoja. Iš kur mes tai žinome? Iš Biblijos!*“ (Ateonas 2004).

Septinta taisyklė kalba apie taisyklingą argumentacijos schemų pritaikymą (Eemeren 2002: 130). Šios taisyklės pažeidimai įvyksta argumentacijos stadijoje, kai diskusijos dalyviai naudoja netinkamas argumentacijos schemas grindžiant savo pozicijas. Yra keletas netinkamų argumentavimo schemų, kurias panaudojant įvyksta klaidos. Viena iš šios taisyklės pažeidimo klaidų yra apeliavimas į minią (argumentacija, netaisyklingai grindžiama simptomatiniu ryšiu). Pozicija šiuo atveju grindžiama daugumos pritarimu, pavyzdžiui: „*Dievas yra, nes jei daugiau nei 98% žmonių visose kultūrose ir civilizacijose, visuose žemynuose per visą istorijos bėgį tikėjo kokiu nors dievu – tai turi būti kokia nors to tikėjimo priežastis*“. Kitas pažeidimas įvyksta tada, kai bandoma netinkamai apeliuoti į priežastinį ryšį – tai argumento iš pasekmių klaida. Ji įvyksta, kai apie faktinio teiginio teisingumą ar klaidingumą sprendžiama pagal tai, su kokiomis pasekmėmis jis susijęs: „*Dievas tikrai yra - tiek žmonių krikščionybės dėka atsisakė žalingų įpročių*“. Kitas šios argumentacijos schemos netinkamo pritaikymo atvejis – skubotas apibendrinimas, kurio metu iš kelių prielaidų, kurių yra akivaizdžiai per mažai, daromos išvados, pavyzdžiui: „*Kadangi Dalia Grybauskaitė neturi nei vyro, nei vaikų, jos praeitis taip pat kelia abejonių, tad ji negali būti gera prezidentė Lietuvai*“. Kita argumentacijos schema, kuri taip pat gali būti netaisyklingai pritaikyta yra argumentacija, grindžiama analogija. Šiuo atveju analogija turi būti tikra, t.y. lyginimas turi būti pagrįstas, priešingu atveju daroma analogijos klaida: „*Kadangi Dievas yra teisingas, jo pasiekėjai krikščionys taip pat niekada nesielgia netinkamai*“. Dar viena klaida daroma kai netinkamai panaudojama argumentacijos, pagrįstos priežastiniu santykiu, schema. Jos metu, keli įvykiai, nutikę

tuomet pat ir toje pačioje vietoje nepagrįstai susiejami priežastiniais ryšiais. Toks pažeidimas vadinamas klaidingos priežasties klaida: „*Po apsilankymo pas ekstrasensą man nustojo skaudėti nugarą, susitvarkė asmeninis gyvenimas ir pasisekė laimėti loterijoje. Tai reiškia, kad jis išties turi nepaprastų galių*“. Taip pat netinkamai pritaikant šią argumentacijos schemą daroma klaida, kuri vadinama slidžia nuokalne. Ši klaida daroma teigiant, kad jei įvyks vienas įvykis, tai būtinai seks ir kiti, tačiau neparodoma, kaip pirmasis įvykis iššauks tolimesnius: „*Jeigu bus įteisintos homoseksualų santuokos, tuoj pat savo teisių pradės reikalauti ir pedofilai, zoofilai bei kitokie iškrėpėliai*“.

Aštuntoji taisyklė teigia, kad argumentacija turi būti logiškai teisinga, arba turi būti įmanoma ją padaryti tokia išreiškiant paliktas numanyti prielaidas (Eemeren 2002: 132). Ši taisyklė pažeidžiama tuomet, kai tai padarius pagrindimas yra netinkamas. Pažeidimai įvyksta tuomet, kai pakankama sąlyga traktuojama kaip būtina sąlyga. Yra dvi tokio pažeidimo rūšys: konsekvento teigimas („*Jeigu skaitysi prieblandoje, susigadinsi akis – Rasa susigadino akis – vadinasi, ji skaitė prieblandoje*“) ir antecedento neigimas („*Jeigu skaitysi prieblandoje, susigadinsi akis – Rasa neskaitė prieblandoje – vadinasi, ji nesusigadino akių*“). Šie pažeidimai iš esmės yra netinkamai išreikštas pagrindimas remiantis *modus ponens* ir *modus tollens* formomis. Kitos dvi klaidos – skirstymo ir komponavimo klaidos, kurių metu savybės, tinkančios visoms kažkokio objekto sudedamosioms dalims, taikomos pačiam objektui (komponavimo klaidos atveju): „*dviratis susideda iš lengvų detalių, vadinasi jis pats taip pat yra lengvas*“ ir atvirkščiai (skirstymo klaidos atveju) (Ateonas 2004).

Devintoji taisyklė numato, kad nepavykus pagrįsti pozicijos, protagonistas turi jos atsisakyti, o pavykus tai padaryti antagonistas turi atsisakyti savo abejonių jos atžvilgiu (Eemeren 2002: 134). Šios taisyklės pažeidimai įvyksta baigiamajame lygmenyje. Protagonistas, kuriam nepavyko pagrįsti savo pozicijos, turėtų jos atsisakyti. Kai jis to nepadaro, įvyksta atsisakymo atsisakyti pozicijos, kuri nebuvo sėkmingai pagrįsta, klaida. Priešingu atveju, jeigu protagonistui pavyksta tai padaryti, antagonistas turėtų atsisakyti kritikos. Jeigu jis to nepadaro, įvyksta atsisakymo atsisakyti kritikos pozicijai, kuri buvo sėkmingai pagrįsta, klaida. Taip pat, protagonistas neturi teisės tvirtinti, kad jeigu jo pozicija buvo sėkmingai pagrįsta, ji išties yra teisinga. Šiuo atveju jis tiesiog nueina per toli ir padaro protagonisto išvados, kad jo pozicija teisinga, nes buvo sėkmingai pagrįsta, klaidą. Atitinkamai, ir antagonistas, nusprendžiantis, kad jo pozicija yra teisinga, nes opozicinė pozicija nebuvo sėkmingai pagrįsta, daro antagonisto išvados, kad jo pozicija teisinga, nes opozicinė pozicija nebuvo sėkmingai pagrįsta, klaidą: „*NSO egzistuoja, kadangi niekas nesugebėjo įrodyti, kad jų nėra*“.

Paskutinioji, dešimtoji taisyklė teigia, kad diskusijos dalyviai turi vengti neaiškių ar dviprasmiškų išsireiškimų ir prireikus interpretuoti jas kiek įmanoma tiksliau. Šios taisyklės pažeidimai gali įvykti visose stadijose (Eemeren 2002: 136). Jie reiškiasi per netikslumo ir dviprasmybės klaidas. Kaip nurodo F. Eemerenas, sąmoningai padaryta netikslumo klaida dažnai sustiprina kitų klaidų efektą (pavyzdžiui, apeliavimo į lazda atveju, netiesiogiskumas, kuris traktuojamas kaip neaiškumas, sustiprina grasinimo poveikį). Lentelėje, pateiktoje aukščiau, taip pat yra išskirtos keturios netikslumo klaidos rūšys: paslėptumas (kai neaišku, koku tikslu tam tikras teiginys išsakomas: „*Tu mane tik įspėji ar grasini?*“), neapibrėžtumas (kai neaišku, apie ką konkrečiai eina kalba: „*Klaus, ar pasiruošiau atsiskaitymui? O kurį atsiskaitymą turi mintyje ?*“), nepažinumas (kai aptariamas dalykas yra nežinomas vienam iš diskusijos dalyvių: „*Libertalizmas? O kas tai yra?*“), neaiškumas (kai nežinoma, kaip subjektyviai interpretuojamas tam tikras dalykas: „*Tam, kad pradėti diskutuoti apie tai ar galima atleisti neištikimybę, iš pradžių reiktų apibrėžti, kokius veiksmus ja laikysime*“). Kai vienas iš dalyvių panaudoja išsireiškimą ar žodį, kuris turi ne vieną reikšmę ir tokiu būdu suklaidina oponentą, jis daro dviprasmybės klaidą – pavyzdžiui tvirtinimą „*Tai Linos knyga*“ galima suprasti dvejopai – kad tą knygą *parašė pati* Lina, arba, kad ta knyga *jai tik priklauso*. Taigi, dalyviai, norintys išties išspręsti nuomonių skirtumo konfliktą turėtų stengtis vengti netikslumų bei nevienareikšmiškai suprantamų frazių, taip palengvindami kelią link siekiamo tikslo.

Visų šių taisyklių taisyklių būtina laikytis, norint, kad argumentacinė diskusija vyktų tinkamai. Taisyklių pažeidimų identifikavimas, atitinkamai, yra priemonė įvertinti argumentaciją ir atskleisti jos silpnąsias vietas.

Taip pat, F. Eemerenas diskusijos modelį perkelia ir į argumentacinio teksto kūrimą. Derėtų apžvelgti jo pasiūlymus ir šioje srityje.

Pasiūlymai argumentuoto teksto rašymui

Argumentacinis tekstas – tai viena iš argumentacijos demonstravimo formų. Svarbiausias dalykas jį rašant yra pagrįstumas. F. Eemerenas (2002: 158) teigia, kad pagrįsti argumentai, tai tokie argumentai, kurie padės išspręsti nuomonių skirtumo konfliktą (*difference of opinion*). Teoretikas į argumentacinį tekstą žiūri iš dialektinės perspektyvos – tai yra tam tikras dialogas su skaitytoju; taigi, tai nėra, kaip gali pasirodyti, vienpusiškas nuomonės pateikimas. Argumentacija šiuo atveju atlieka numanomo skaitytojo įtikinimo funkciją, arba tinkamai atsako į oponento/ oponentų kritiką.

Taigi, aiškėja, kodėl kritinės diskusijos taisyklės, kurias nurodo teoretikas gali atlikti vadovo funkciją kaip taisyklingai parašyti ar įvertinti argumentuotą tekstą.

F. Eemerenas (2002: 157 – 169) pateikia konkrečius pasiūlymus, kaip rašyti argumentuotą tekstą. Jis siūlo juodraštiniam variante pažymėti ginamą tezė ir argumentus, nes kartais gali būti neaišku, koks teiginys yra tezė, o koks jos argumentas, pvz: „*Marija yra punktuoli. Ji visada ateina laiku.*“ Interpretuoti galima dvejopai: „*Marija yra punktuoli, galima spręsti iš to, kad ji visada ateina laiku*“ arba „*Marija yra punktuoli, taigi ji visada ateina laiku*“. Tuomet tekstą derėtų konstruoti taip, kad šitie dalykai skaitytojui būtų aiškūs. Teksto pagyvinimui F. Eemerenas siūlo naudoti ir retorinius klausimus.

Argumentas – tai bandymas pakeisti auditorijos nuomonę (Eemerens 2002: 157). Anksčiau aptartos kritinės diskusijos taisyklės argumentacijos demonstravime tarnauja kaip nurodymai kaip tai taisyklingai daryti. Taip pat, tam, kad įtikinti, reikia pasistengti, kad tekstas būtų suprantamas numatomai auditorijai. Išsireiškimai turėtų būti kuo labiau aiškūs ir suprantami, tačiau tai nereiškia, kad rašantysis turėtų stengtis įsiteikti skaitytojui.

Svarbiausia yra nenukrypti nuo temos, nekalbėti išsisukinėjant, aiškiai išreikšti tai, kas turima mintyje, suteikti visą galimą informaciją, kad argumentas būtų suprastas. F. Eemerenas (2002: 159) pabrėžia analitinės apžvalgos svarbą tiek įvertinant, tiek taisant argumentuotą tekstą. Ją atlikus nustatomas nuomonių skirtumas, argumentacijos struktūra ir patikrinama, ar argumentuotas tekstas atlaiko kritiką. Taip pat būtina patikrinti argumentuotą tekstą argumentavimo klaidų, loginių bei pragmatinių nesuderinamumų atžvilgiu. Vėlgi tai padeda daryti analitinę apžvalgą; jos metu taip pat turi būti patikrinta, ar rašantysis turi omenyje galimas skaitytojo abejones ar prieštaravimus, kitaip, kontrargumentus.

Taigi F. Eemerenas, nurodo kompleksinę argumentacijos struktūrą, su jos schemomis, taisyklėmis bei galimomis klaidomis. Sekančiame skyriuje lyginamos šiuolaikinės argumentacijos pradininko S. Toulmino bei F. Eemereno, atspindinčio dabartinį šiuolaikinės argumentacijos teorijos išsivystymo etapą, idėjos ir įnašo svarumas.

2.3. S. Toulmino ir F. Eemereno teorijų lyginimas

Pirmiausia, derėtų pabrėžti, kad šios teorijos buvo formuojamos loginio įrodymo nepakankamo įvertinant argumentų svarumą pagrindu. Taigi, tai būtų pagrindinis jų panašumas, leidžiantis laikyti jas lygintinomis. Taip pat, abu teoretikai nurodo argumentacijos konteksto, auditorijos svarbą. Tačiau S. Toulmino teorija labiau koncentruota ties argumentacijos struktūra,

argumento schematizavimu, argumentacijos metodologija, ji aiškina Aristotelio tradicijos ribotumą, taigi, prielaidas naujajai, patobulintai argumentacijos teorijai formuoti, tuo tarpu, F. Eemereno teorija, kurioje daugiausia dėmesio skiriama argumentavimo taisyklėms, schemoms bei galimoms argumentavimo klaidoms, gali būti laikoma kompleksine, labiau priartinta prie praktinio panaudojimo. Pats S. Toulminas (2003: 1) jau anksčiau minėtame savo knygos įvade nurodo, kad jo tyrinėjimo tikslas nėra išspręsti problemas, jis siekia jas iškelti į paviršių ir sudaryti sąlygas diskusijoms apie argumentacijos problemas, kurios atsiranda laikantis loginio įrodymo, kaip geriausio iš esamų įrodymo įrankio. F. Eemerenas savo veikalė „Argumentacija: analizė, įvertinimas, pristatymas“ siekia parodyti, kaip galima išspręsti būtent argumentacijos procese išskylančias problemas, kaip išspręsti vadinamąjį nuomonių skirtumo konfliktą.

Kai kurie tyrinėtojai, pavyzdžiui E. Lisaniuk (2004), nurodo, kad F. Eemereno teorija kompensuoja S. Toulmino teorijos trūkumus. Ji F. Eemereno priėjimą prie argumentacijos laiko pragma – dialektiniu, o S. Toulmino – retoriniu ir teigia, kad pragma – dialektinis priėjimas išpildo retorinio neišbaigtumus - tam tikrą neapibrėžtumą, kuris atsiranda pradėdant atsižvelgti į auditorijas ir kitus kintacius veiksnius, nulemiančius argumentacijos sėkmingumą. Taip pat šiam priėjimui būdingas normų ir taisyklių išvedimas, kurių laikantis kritinė diskusija gali būti laikoma vykusia, visa tai priartina tyrinėjimą prie galimybės sėkmingai naudoti jį ne tik kaip argumentavimo pagrįstumo įvertinimo įrankį, bet ir kaip mokomąją priemonę, tad iš esmės E. Lisaniuk užvalgą galima laikyti pagrįsta. Pats F. Eemereno veikalas yra vadovėlis, sudarytas tokiu būdu, kad perteikti ir išmokyti, kaip taisyklingai sudarinėti argumentus, įtikinamai grįsti savo poziciją raštu ar žodžiu, diskusijoje ar kalboje.

Galima teigti, kad F. Eemereno užvalgos labiau pritaikytos praktiniam panaudojimui; teorija išdėstyta aiškiai ir konkrečiai, turint mintyje jos paskirtį - pristatyti ir išmokyti argumentuoti tinkamai. S. Toulminas dar 1958 metais tarsi padarė vertingą įvadą, paaiškindamas Aristotelio tradicijai būdingų įsitikinimų ribotumą, schematizuodamas argumentą ir parodydamas, kad naujoji argumentacijos teorija ne atmeta loginį įrodymą, o tiesiog papildo jį būtiniais elementais, kurie išbaigia argumento struktūrą. Taigi, jo argumentacijos teorija gali būti laikoma šiuolaikinės argumentacijos ištakomis, kurių įtakoje formavosi vėlesni tyrinėjimai, tame tarpe ir F. Eemereno. F. Eemerenas į argumentaciją žiūri kaip į dialektinį procesą; teorija konstruojama dialogo pagrindu. Jis numato dialogą net kuriant argumentacinį tekstą ar kalbą, t.y. pozicijos išreiškimą ne diskusijoje. Taigi, argumentacija nėra vienpusis procesas, tai visada pastanga įtikinti kitą savo pozicija bei atremti (galimo) oponento kontrargumentus. S. Toulminas nepabrėžia dialogo svarbos, jam rūpi

pateikti teorinį idealaus argumento modelį, kuriuo naudojantis galima būtų sudaryti ir verifikuoti argumentus.

Taigi, palyginus šias teorijas, galima padaryti išvadą, kad S. Toulmino išvalgos 1958 metais sudarė sąlygas vystyti šiuolaikinei argumentacijos teorijai, jo naujas požiūris į Aristotelio tradiciją sąlygojo tolesnius tyrinėjimus, kuriuose pagrindinę vietą užėmė siekis sukurti nurodymų sistemą, kuri padėtų įvertinti argumentus turint mintyje kontekstą. F. Eemereno argumentacijos teorija atspindi bandymą sukurti tokią nurodymų sistemą, tad yra tikslinga įvertinti jos pritaikymo galimybes praktikoje. Šis bandymas realizuotas edukaciniame kontekste, kitame skyriuje.

3. ARGUMENTACINIŲ GEBĖJIMŲ UGDYMAS

3.1. Argumentacinių gebėjimų ugdymo reglamentavimas

Lietuvos Respublikos Seimo nutarime dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metais pažymima: „Kad būtų užtikrinta švietimo plėtotės kokybė: (...) nuosekliau pereinama prie naujos turinio formavimo politikos, orientuotos į bendrųjų gebėjimų, vertybinių nuostatų ugdymą ir dabarties žmogui būtinų kompetencijų suteikimą, grindžiamos ne tiek žinių perteikimu ir perėmimu, kiek jų analize, kritišku vertinimu ir praktiniu naudojimu, glaudžiai siejančios švietimo turinį su įvairių sričių gyvenimo praktika, problemomis ir jų sprendimų paieška“ (2003: 10). Taip pat, Lietuvos Respublikos Švietimo ministro įsakyme dėl 2009-2011 metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų ir bendrųjų ugdymo planų teigiama: „Ugdymo procese per atskirų dalykų pamokas ir kitą ugdomąją veiklą rekomenduojama naudoti metodus, kurie: (...) skatintų konstruktyvų, kritinį ir kūrybinį mąstymą, atsakomybę už savo mokymąsi bei rezultatus“ (2009: 11). Tai reiškia, kad edukacinėje veikloje prioritetu tampa ne tik pats žinių perteikimo procesas, tačiau gebėjimas tas žinias įvertinti, analizuoti pasiekiančią moksleivį informaciją.

Gebantis kritiškai mąstyti, pagrįsti savo nuomonę, savarankiškai tinkamus sprendimus priimančias individas – vienas iš prioritetinių tikslų, keliamų dabartinėje pedagogikoje Lietuvoje. Tuo galima įsitikinti apžvelgus 2009 m. Švietimo ministerijos priimtus Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų programų ir bendrojo išsilavinimo standartus. Taip pat, akivaizdus įrodymas yra ir publicistinio samprotaujamojo teksto (nuo 2009m. – samprotavimo rašinio) įvedimas į 2008 m. lietuvių gimtosios kalbos brandos egzaminų programą. Tolimesniuose skyriuose analizuojama, kokias kompetencijas, naudingas būtent samprotavimo rašinio rašymui, siekiama išugdyti pagal lietuvių kalbos programą iš 2002 m. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų programų ir bendrojo išsilavinimo standartų XI - XII klasėms, bei apžvelgiami samprotavimo rašinio reikalavimai pagal lietuvių kalbos brandos egzaminų programą ir bendra susiklosčiusi situacija Lietuvoje.

Lietuvių kalbos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų programų ir bendrojo išsilavinimo standartų XI - XII klasėms analizė

Prieš analizuojant samprotavimo rašinio reikalavimų aprašą, tikslinga yra aptarti, kokie uždaviniai, svarbūs būtent šiuo konkrečiu atveju, keliami XI - XII klasės mokiniams pagal Lietuvių kalbos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų programų ir bendrojo išsilavinimo standartus XI - XII klasėms (2002).

XI–XII klasių moksleiviai pagal savo poreikius gali rinktis bendrąjį arba išplėstinį gimtosios kalbos kursą. Abiejuose kursuose vienas iš keliamų uždavinių atrodo taip: „ XI–XII klasėse moksleiviai: (...) mokosi analizuoti ir kritiškai vertinti įvairias visuomeninio, kultūrinio gyvenimo formas“.

Kurdami tekstą žodžiu ar raštu, bendrojo ir išplėstinio kurso reikalavimais remiantis, mokiniai turi išsakyti savo požiūrį, argumentuodami turi remtis įvairiais šaltiniais, laikytis samprotaujamojo teksto struktūros. Išplėstinio kurso reikalavimais mokiniai, kurdami tekstą turi diskutuoti su savimi, svarstyti kontrargumentų pagrįstumą bei įtaigiai komponuoti tekstą.

Visa tai nurodo į argumentavimo kompetencijos išugdymo svarbą.

Samprotavimo rašinio aprašo analizė ir esamos jo situacijos apžvalga

2009 metų Lietuvių gimtosios kalbos brandos egzaminų programoje viena iš egzamino dalių pasirinkčių nurodomas samprotavimo rašinys. Abiturientai turi kurti tekstą, kurio pagrindas yra argumentavimas, tad galima jį vadinti argumentaciniu tekstu (Nauckūnaitė 2009 : 108). Tikrinami tokie gebėjimai: „gebėti nuosekliai, logiškai dėstyti savo mintis; gebėti argumentuoti, daryti išvadas;“, nurodomi tokie samprotavimo rašinio turinio vertinimo aspektai:

- ar suvokta tema;
- ar aiški pagrindinė mintis;
- ar reiškiamas požiūris, vertinimas, svarstomi skirtingi požiūriai;
- ar aiškūs pagrindinę mintį išskleidžiantys teiginiai;
- ar teiginiai tinkamai pagrindžiami;
- ar teiginiai pagrindžiami pakankamai išsamiai, remiantis įvairiais šaltiniais;

- ar remiamasi kultūrine patirtimi; (Lietuvių gimtosios kalbos brandos egzaminų programa 2009)

Samprotavimo rašinio rašymo ir vertinimo problematika tampa vis aktualesnė. Nuoroda į tai – dalykinė 190 – ties probleminių 2008 m. valstybinio lietuvių gimtosios kalbos brandos egzamino darbų vertinimo analizė, kuri atskleidė, kad rašinio turinio kriterijus, turintis didžiausią svorį – 35 proc. (Egzaminų programa 2008) iš esmės neveikė - taškai už turinio kriterijų 2/3 atvejų skiriami nepelnytai (Dalykinė analizė 2008: 33). Dalykinėje analizėje nurodoma, kad taip vyksta todėl, kad problemų vertintojams sukėlė nekorektiškai parengti samprotavimo turinio ir sandaros kriterijų vertinimo aprašai. Rašinio turinio vertinimui nebuvo nurodyta aiškių vertinimo instrumentų, todėl vertintojų nuomonės skiriasi: kiekvienas mokytojas vertina pagal savo išmanymą. Neaiškūs antrosios rašinio turinio dalies – teiginių pagrindimo vertinimo kriterijai, kur kalbama apie argumentų svarumą. Pasak kriterijų, svarūs argumentai tie, kurie tinkami ir išsamūs. Keliamas klausimas - kuo remiantis atskiro argumento svarumą galima tapatinti su jo tinkamumu ir su visos argumentacijos išsamumu? Derėtų paminėti, kad sudarinėjant 2009 metų valstybinio bei mokyklinio lietuvių kalbos brandos egzaminų vertinimo kriterijų aprašą, teiginių pagrindimo vertinimo kriterijai buvo patikslinti: buvo apibrėžta, kad tinkamas argumentas – tas, kuris pagrindžia teiginį, kuriam yra skirtas, argumento tinkamumas – jo santykis su konkrečiu teiginiu (teiginys turi atitikti nagrinėjamą problemą – priešingu atveju jį pagrindžiantis argumentas negali būti įskaitytas), svarus argumentas – tas, kuris skatina patikėti, paremia ar net verčia priimti tezę (pagrindinę mintį), o argumento svarumas – jo santykis su tema. Išsamiu pagrindimu laikomas toks, kuriame yra teiginio ir argumentų tarpusavio ryšių demonstravimas, t. y. pagrįstas ir įtikinamas samprotavimas, o ne argumentų gausa. Taigi, galima daryti išvadą, kad Lietuvoje ties po samprotavimo rašinių įvedimo iškilusiomis vertinimo problemomis, išskylančiomis dėl to, kad nuo pat pradžių nebuvo tinkamai sureaguota į šį egzaminų programos pakeitimą, yra dirbama, bei siekiama tobulinti vertinimo kriterijų aprašus.

Tačiau taip pat, dalykinėje analizėje nurodoma, kad „vertintojams (ir visiems mokytojams) būtina mokytis logikos ir argumentavimo pagrindų, nes jie dažnokai nepastebi šio pobūdžio klaidų ir trūkumų, ypač darbuose tų kandidatų, kurie sklandžiai rašo aukštomis frazėmis“ (2008:24) . Teigiama, kad patys mokytojai inertiškai priima šią naujovę: „Prieš įvedant samprotavimo rašinio užduotį į lietuvių kalbos brandos egzaminą, lituanistų bendruomenėje buvo audringai diskutuojama apie mokytojų pajėgumą jai tinkamai parengti mokinius, apie tinkamų metodikų ir pavyzdžių stoką. Įvykusio egzamino rezultatai rodo, kad baimintasi pagrįstai. Bet ta aplinkybė, jog per pastaruosius

dvejus trejus metus lituanistams pateikta nemažai metodinių patarimų, rengta seminarų, išleista vadovėlių, atskleidžia kur kas rimtesnes priežastis nei medžiagos trūkumas. Tai mokymo praktikos inercija, neleidžianti tradicinio mokymo paversti humanitariniu ugdymu; tai nuostata puoselėti mokinių sėkmės viltis, užuot skatinus atsakingą pasirinkimą ir pasirengimą; tai kritinio vertinimo ir įsivertinimo gebėjimų ugdymo(si) svarbos nepaisymas“ (ten pat 2008: 31). Taigi, daroma išvada, kad mokytojai nepakankamai rimtai žiūri į argumentacijos pagrindų įsisavinimą, kaip būtiną dalyką, ir tuo leidžia mokiniams manyti, kad samprotavimo rašinys rašomas „bet kaip“, pasikliaujant sėkme ir intuicija.

Šiame kontekste darosi prasminga aptarti argumentacijos teorijas – kritinis mąstymas bei gebėjimas argumentuotai išsakyti savo nuomonę yra akivaizdžiai susijusios su jomis ugdytinos moksleivių savybės. Taigi, kitame skyriuje pagrindinis tikslas yra pristatyti patį kontekstą – argumentavimo teorijų taikymo edukacinėje veikloje situaciją Lietuvoje, bei palyginti ją su situacija už Lietuvos ribų, bei nustatyti argumentacijos teorijų taikymo poreikį bei galimybes.

3.2. Argumentacinių gebėjimų ugdymas Lietuvos ir užsienio mokyklose

Galima teigti, kad kasmet argumentavimo kompetencijos ugdymui Lietuvoje skiriama vis daugiau dėmesio; kasmet tobulinami lietuvių kalbos vadovėliai, aktyviai keliamos į viršų dar neišspręstos šioje srityje problemos. Ypatingai daug dėmesio argumentavimo teorijų taikymui edukacinėje veikloje skiria Z. Nauckūnaitė. Jos įnašas į situacijos gerinimą galimas laikyti labai svarbiu ir svariu - į jos kritiką atsižvelgiama kuriant samprotavimo rašinių aprašus bei vertinimą.

Kaip nurodo Z. Nauckūnaitė (2007 : 138), kritinio mąstymo bei argumentavimo kompetencijos ugdymo situaciją Lietuvoje derėtų keisti ir gerinti. Pirmiausia, patys mokytojai dažnai nėra supažindinti su argumentacijos teorijomis. Pavyzdžiui, Vilniaus pedagoginis universitetas, išleidžiantis daugiausiai lietuvių kalbos mokytojų, privalomų dalykų sąrašė nei logikos, nei bendrosios argumentacijos teorijų neturi. Neaišku, kaip mokytojai turėtų mokyti tinkamai argumentuoti mokinius, jeigu jie patys neturi išsiugdę šių gebėjimų? Aptariant mokyklas, derėtų paminėti, kad logika, kaip pasirenkamoji disciplina, egzistuoja tik kai kuriose iš jų, tačiau mokiniai yra supažindinami su argumentacijos teorijos aspektais integruojant ją į lietuvių kalbos vadovėlius.

Z. Nauckūnaitė teigia, kad derėtų pasekti Vakarų pavyzdžiu. Šiuo metu jame priimta trinarė argumentavimo kaip produkto, procedūros bei proceso koncepcija. Ji pateikia lentelę, kurioje

nurodyta, kaip turėtų vykti argumentavimo kompetencijos ugdymas kiekvienoje iš išvardintų koncepcijos sudedamųjų dalių (Nauckūnaitė 2007: 138).

Argumentacijos koncepcijos	Ugdytini argumentacinės kompetencijos aspektai
Argumentacija kaip produktas	Logikos taisyklių išmanymas. Įrodymo ir įtikinimo principų suvokimas. Logikos klaidų atpažinimas. Argumentacijos (atskiro argumento, įrodymo, teksto) analizės mokėjimai. Argumentacijos kūrimo mokėjimai: tikslo nustatymas ir medžiagos atranka; idėjų organizavimas ir tezės formulavimas; auditorijos analizė; įrodymų įvertinimas, argumentų ir jų loginės struktūros kūrimas; tinkamos kalbinės raiškos pasirinkimas.
Argumentacija kaip procesas	Argumentacinių situacijų samprata. Bendravimo etikos išmanymas. Pokalbio struktūros suvokimas. Nuomonės reiškimas ir pagrindimas. Korektiško ginčo mokėjimai. Agresyvių taktikų (erzinimo, įžeidimo, grasinimo, neverbalinio priešiško) ir manipuliavimo atpažinimas. Konfliktinių situacijų sprendimo mokėjimai. Argumentacinio diskurso strategijų (ataka, gynimasis ir kt.) taikymas. Konsensuso supratimas. Prezenticiniai mokėjimai. Įtikinimo ir skatinimo kalbų sakymas.
Argumentacija kaip procedūra	Susirinkimo vedimo mokėjimai. Diskusijos ir dispuoto (organizavimas ir dalyvavimas) mokėjimai. Debatų (dalyvavimas, vadovavimas, teisėjavimas) mokėjimai. Dalyvavimo konferencijoje mokėjimai. Derybų strategijų taikymas.

Šie argumentacinės kompetencijos aspektai pirmiausiai turi būti įsisavintos mokytojų, tam, kad jie gebėtų ugdyti juos mokiniuose.

Būtina paminėti ir tai, kokią mokymosi bazę turi mokiniai, t.y. aptarti ir įvertinti vadovėlius, kuriais siekiama ugdyti argumentavimo kompetencijas. Vadovėliai buvo atrenkami remiantis naujumo kriterijumi; kadangi samprotavimo rašinys, kaip argumentavimo kompetencijos patikra, buvo įvestas 2008 m., tai tikslinga yra analizuoti vadovėlius, kurie pasirodė ne anksčiau nei 2007m. – jie turėtų būti sudaryti remiantis pakitusia egzaminų programa bei būti geresne mokomąja priemone turint mintyje argumentavimo kompetencijų ugdymą.

Vadovėlių analizė parodė, kad mokiniai su argumentavimo pagrindais pažindinami jau 7-toje klasėje. E. Palubinskienės ir Z. Čepaitienės vadovėlis 7- tai klasei (2008) pristato mokiniams, kas yra argumentacija, argumentas, kontrargumentas, tezė, kokie argumentai laikomi tinkamais (moksliniai ir dokumentiniai faktai, statistiniai duomenys, autoritetingų žmonių mintys, liudytojų parodymai, citatos iš kito autoriaus teksto), taip pat nurodomos gero argumentavimo taisyklės (argumentuojant negalima pamiršti pagrindinės minties; argumentai turi būti teisingi, jų teisingumas turi būti įrodytas; argumentų reikia pateikti tiek, kad klausytojas ar skaitytojas būtų įtikintas; argumentai neturi vienas kitam prieštarauti; pateikiant dokumentinius faktus būtina nurodyti informacijos šaltinį) (2008: 94). Iš esmės, tai gana geras įvadas pradedant mokinius mokyti tinkamai argumentuoti. Tų pačių autorių lietuvių kalbos 8 – tos klasės vadovėlyje mokiniai supažindinami su dedukciniu ir indukciniu įrodymų būdu, taigi, esamos žinios dar papildomos nauja medžiaga (2008: 38) V. Salienės ir A. Smetonos lietuvių kalbos vadovėlyje 9 - tai klasei

pagrindinis dėmesys skiriamas rašytinio ar sakytinio teksto komponavimui, apie argumentavimą užsimenama tik kaip apie tai, kas turėtų būti tekste, kuriuo siekiama įtikinti (2007: 102). Tų pačių autorių lietuvių kalbos vadovėlyje 10 – tai klasei argumentavimui jau skiriama kiek daugiau dėmesio; nurodomos kai kurios argumentavimo klaidos – apeliavimas į autoritetą, ydingas ratas (cikliškas argumentas) (2008: 172), tačiau iš esmės mokymas pateikiamas chaotiškai. Turint mintyje, kad 12-toje klasėje vyksta pagrindinis pasiruošimas egzaminams bei praeito kurso kartojimas, ypatingai svarbu aptarti 11-12 klasės vadovėlius. Galima teigti, kad geriau argumentavimo teorija pateikta G. Čepaitytės ir K. Župerkos vadovėlyje 11-12 klasei. Čia randama tikslių nurodymų, kaip tinkamą argumentą galima atskirti nuo netinkamo, nurodomos argumentavimo klaidos (2007:123), supažindinama su loginiais samprotavimais (2007: 96) – silogizmais, su samprotavimo teksto kūrimo pagrindais. G. Notrimaitės, M. Ramonienės ir S. Žuko vadovėlyje 11-12 klasėms (2008: 114) to pasigendama, nėra nurodytų argumentavimo klaidų, daugiau dėmesio skiriama pačiam teksto kūrimui – argumentavimo pateikimui, o ne pačiam argumentavimui. Vadovėlyje po tekstais, kuriuos reikia aptarti, skiriamos užduotys rasti argumentavimo klaidas ir jas ištaisyti, tačiau kaip suprasti, kad argumentavimas yra netinkamas, tiksliai neparodoma. Tiek viename, tiek kitame vadovėlyje pasigendama sistemingo ir nuoseklaus argumentavimo pagrindų pateikimo, dėstymas yra gana chaotiškas. Taip pat, tik viename vadovėlyje iš visų analizuotų, G. Notrimaitės, M. Ramonienės ir S. Žuko, literatūros sąrašė randami veikalai, susiję su argumentacijos teorijomis – R. Koženiausienės „Retorika: iškalbos stilistika“ bei Z. Nauckūnaitės „Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai“. Vadovėliuose nėra nurodoma kokiu konkrečiai argumentacijos teoretiku remiamasi juos sudarinėjant, tai nurodo, kad į argumentavimo mokymą yra žiūrima ne taip rimtai, kaip derėtų.

Derėtų aptarti ir kitų šalių patirtį ugdant argumentavimo kompetencijas ir argumentavimo teorijų taikymo paplitimą, pateikti užsienio teoretikų bei tyrinėtojų išvalgas. D. Kuhnas teigia, kad tinkamų argumentų naudojimas neatsiranda savaime, tad mokyti argumentuoti būtina siekiant išugdyti mokiniuose argumentavimo kompetenciją. Tiesiog pateikti mokiniams temą diskutuoti neužtenka tam, kad jie išmoktų tinkamai argumentuoti savo nuomonę (Simon 2009: 472) Taigi, mokant tinkamai argumentuoti savo nuomonę, mokiniai supažindinami su argumentavimo teorijų pagrindais, modeliais, taisyklėmis bei klaidomis. Pavyzdžiui, Skandinavijoje ir Anglijoje edukacinėje veikloje plačiai taikomos S. Toulmino išvalgos. Mokiniai vidurinėje mokykloje mokomi konstruoti argumentus pagal jo argumentacijos modelį (Andrews 2009: 433) Palyginti naujas dalykas, todėl ir kol kas taip plačiai dar netaikomas yra pragma – dialektinės argumentavimo teorijos (viena iš jų, kaip ir buvo minėta anksčiau, laikoma F. Eemerenos argumentacijos teorija), R.

Andrews teigia, kad jos itin tinkamos taikyti diskusijos modeliavimui, taip pat jos pateikia ir tinkamo argumentavimo mokymą (2009: 434).

Kaip nurodo M. Igland, įvairių šalių tyrimų rezultatai rodo, kad moksleiviai susiduria su argumentacinio teksto rašymo sunkumais (2009: 495), tad ši problema aktuali ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų. Tarptautinė asociacija, vertinanti švietimo pasiekimus (IEA) tyrimo, kuriame dalyvavo 14 Europos šalių, išvadoje teigia, kad sėkmingas argumentacinio teksto sukūrimas priklauso nuo to, kiek buvo praktikuotasi jį rašant. Problemos kyla ne todėl, kad argumentacinio teksto rašymas yra sudėtingesnis nei kitų tekstų rašymas, bet iš to, kad mokyklose tam skiriama per mažai dėmesio, argumentaciniai tekstai rašomi rečiau, negu kitokio pobūdžio tekstai (2009: 497). Panaši situacija ir Lietuvoje – Z. Nauckūnaitė taip pat nurodo, kad mokytojai per mažai dėmesio skiria argumentacinio teksto rašymui, tai rodo ir jau anksčiau aptarta 2008 VBE dalykinė analizė. Galima pasakyti, tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų problemos susijusios su argumentuoto teksto kūrimu yra panašios.

3.3. F. Eemereno argumentacijos teorijos taikymo galimybės

Kadangi naujausiuose lietuvių kalbos vadovėliuose argumentavimo kompetencijos ugdymui jau yra skiriamas dėmesys, galima būtų aptarti kitą, šiuo metu aktualią problemą, kuri, kaip parodė 2008 VBE dalykinė analizė ir Z. Nauckūnaitės išvalgos (2009: 106), yra tikslų samprotavimo rašinio vertinimo kriterijų nebuvimas. Kaip jau buvo minėta, F. Eemereno teorija atspindi dabartinę argumentacijos teorijos raidos stadiją ir yra nurodymų sistema, kuria remiantis gali būti sudaromos ir analizuojamos argumentacijos demonstracijos - diskusijos, diskursai, argumentaciniai tekstai, tad tikslinga būtų įvertinti galimybę ją pritaikyti vertinant samprotavimo rašinius. Dialektinis F. Eemereno priėjimas argumentacinio teksto atveju yra itin tinkamas turint mintyje, kad abieturientai turėtų mokėti ne tik dėstyti savo argumentus, bet ir išreikšti galimą kitą poziciją bei pateikti argumentus kontrargumentams.

Toliau pateikiama penkių moksleivių iš skirtingų Lietuvos mokyklų (Šiaulių Simono Daukanto gimnazijos, Šiaulių Juliaus Janonio gimnazijos, Šiaulių „Saulėtekio“ gimnazijos, Naujosios Akmenės Ramučių gimnazijos, Kauno ryšininų mokyklos) samprotavimo rašinių tema „Ar reikalingas mokyklose patriotinis ugdymas?“ analizė. Pagrindiniai kriterijai atrenkant tiriamuosius buvo šie:

- Jie turėjo būti dvyliktokai (remiantis tuo, kad dvyliktoje klasėje vyksta brandos egzaminas, kuriame jie turės pademonstruoti savo gebėjimą argumentuoti reikšti savo nuomonę);
- Jie turėjo mokytis išplėstiniu lietuvių kalbos kursu (šiems moksleiviams keliami didesni reikalavimai vertinant samprotavimo rašinius);
- Jie turėjo būti pasirinkę lietuvių kalbos brandos egzamino metu rašyti samprotavimo rašinį (remiantis tuo, kad jie turėtų daugiau dėmesio skirti argumentavimo gebėjimų ugdymui);

Tiriamųjų abiturientų lietuvių kalbos įvertinimai šių mokslo metų pirmajame pusmetyje svyruoja nuo vidutiniškų iki labai gerų (7 – 9 balai). Buvo tikimasi, kad neblogai besimokantys mokiniai parodys pakankamai gerus argumentacinius gebėjimus.

Samprotavimo rašinio nr. 1 analizė (žr. 2 priedas)

Pirmiausia derėtų nustatyti nuomonių skirtumo tipą, pagal F. Eemereno teoriją. Šis abituriento tekstas lyg ir bando pretenduoti į *vieninį mišrųjį* „naivu tikėtis, kad ugdydami patriotizmą pasieksime teigiamų rezultatų“, taigi, jis atspindi bandymą diskutuoti su numanoma skaitytojų pozicija, kuri teigtų, kad patriotizmo ugdymas mokyklose yra reikalingas, tačiau pačiame tekste nėra nuorodų į tai, kaip tokia pozicija galėtų būti grindžiama, t.y. nėra tos skaitytojų pozicijos argumentų. Todėl, šiame tekste esantį nuomonių skirtumą pasirinkta laikyti *vieniniu vienaarūšiu* ir palikti skaitytojų poziciją tiesiog abejojančia išreikšta pozicija, kad patriotizmo ugdymas mokyklose yra nereikalingas. Tekste ginama pozicija yra „Patriotizmo ugdymas mokyklose yra nereikalingas“. Ji pagrindžiama tokiais teiginiais:

1. „Neiškreiptas, kritiškas, atviras, tolerantiškas ir nedeklaratyvus patriotizmas – utopija. Tokia patriotizmo forma niekada neegzistavo jokioje šalyje.“;
2. „Meilė tėvynei - tai ne ideologija ar reiškinys, tai kiekvieno žmogaus širdies reikalas. Augdami laisvoje šalyje bei globalėjančiame pasaulyje turime spręsti ir pasirinkti patys, kokias vertybes pravartu ugdyti, saugoti ir perduoti „iš kartos į kartą“ ateities kartoms.“;
3. „Patriotizmo sąvoka man kelia asociacijas su nacionalizmu (nacizmu), šovinizmu, net ksenofobija ar kitokiomis agresyvesnėmis jo formomis. Nubrėžti ribą tarp patriotizmo ir mano išvardintų agresyviųjų formų – neįmanoma. Bendrai, visas šias formas įvardinčiau kaip fanatizmą.“;
4. „Man nesuprantama kaip gali būti aukštinama sava valstybė, tauta, kalba ar kultūra? Juk tai būtų neteisinga kitų valstybių atžvilgiu. „Visi skirtingi – visi lygūs“, ar ne dėl šios idėjos tapome laisvi ir nepriklausomi? Tačiau vis dažniau netylančios kalbos apie patriotizmą ir jo ugdymą, diegimą į švietimo sistemą, kertasi su bendra, krauju aplaistyta lygybės pusiausvyra, tarp valstybių ir viso pasaulio tautų.“

5. „Tuo tarpu, išnyktų demokratinės bei liberaliosios ugdymo plotmės, kurios suteikia galimybę laisvai rinktis savo asmenybės tobulėjimo ir laisvą vertybių formavimosi kelią. Ar mes norime laisvos ir nepriklausomos Lietuvos su tauta, kuri savo vertybės kurtusi, pasirinkusi liberalizmo (laisvą ir nepriklausomą) kelią? Ar norime savo tautai įskiepyti patriotizmą, kuri kaip robotų armija, fanatiškai šlovins mūsų valstybę, kalbą, papročius, vyriausybę bei šalies vadovus, nepriklausomai nuo situacijų, susidariusių šalies viduje?
6. „Tokio ugdymo rezultatas, o greičiau pasekmė – soldafoniška fanatų visuomenė. Prisiminkime 2008m. kovo 11-osios Lietuvos „patriotų“ eitines, kurios priminė ne patriotus, o greičiau nacistinius nusikaltėlius...“

Pirmasis argumentas – akivaizdi *įrodymo pareigos vengimo klaida*. Abiturientas nepaaiškina, kuo remiantis jis gauna tokias išvadas, pateikiamas „nuogas“ teiginys, kuris neva turėtų pagrįsti poziciją apie patriotizmo ugdymo nereikalingumą. Iš antrojo argumento tampa aišku, kaip abiturientas supranta patriotizmą, kaip tokį; pasak jo patriotizmas – tai meilė tėvynei. Jis teigia, kad meilė tėvynei yra kiekvieno žmogaus širdies reikalas ir grindžia tai tuo, kad Lietuva – laisva ir demokratinė šalis, kurioje kiekvienas gali pasirinkti, tad šis argumentas gali būti laikomas tinkamu. Trečiasis argumentas – vėl gi *įrodymo pareigos vengimo klaida*. Tai – bandymas poziciją grįsti savo asmeninėmis garantijomis ir nurodyti, kad argumentas – savaimė suprantamas ir turi būti priimamas be abejonių. Ketvirtajame argumente išryškėja dar vienas patriotizmo apibrėžimas – kaip savo valstybės, tautos, kultūros, kalbos aukštinimas, kitų valstybių atžvilgiu, tačiau jis nėra tinkamas – patriotizmas nesuponuoja kitų valstybių pažeminimo, tad tai yra vienos iš komunikacijų taisyklių pažeidimas – *sukčiavimas*. Tuo iš esmės galima būtų apkaltinti ir penktą, ir šeštą argumentus – patriotizmas taipogi nereiškia fanatiško savo valstybės šlovinimo nepriklausomai nuo situacijų, susidariusių šalies viduje. Šeštasis argumentas – *skuboto apibendrinimo ir klaidingos analogijos* klaidų pavyzdys. Neaišku, kaip patriotizmo ugdymas yra susijęs su soldafoniška fanatų visuomene, kuri iš esmės turėtų remtis žemesnio rango atstovų paklusimu aukštesnio rango atstovams pagrindu (patriotizmas reiškia meilę ir pagarbą savo tėvynei, o ne paklusimą valdžiai ar pan., ką, greičiausiai, norėjo pasakyti autorius). *Klaidinga analogija* pastebima, kai abiturientas siekia patriotizmo ugdymo žalą iliustruoti 2008 metų kovo 11 – osios eitynėmis, nors neaišku, kuo tos eitynės susiejamos su patriotizmo ugdymu mokyklose. Taigi, iš esmės visas samprotavimo rašinys, remiantis F. Eemereno argumentacijos teorija gali būti laikomas turinčiu daug silpnų vietų ir reikalaujančiu daug taisymo, nes nors autorius ir laikosi esmės, tačiau argumentavime daro pagrįstą *įrodymo pareigos vengimo klaidas* bei sukčiauja, primąstydamas patriotizmui nebūdingus apibrėžimus ir tuo bandydamas suklaidinti skaitytoją.

Samprotavimo rašinio nr. 2 analizė (žr. 3 priedas)

Šiame samprotavimo rašinyje nuomonių skirtumo tipas yra *vieninis vienarūšis*. Tekstu siekiama įtikinti numanomai abejojančius tuo, kad patriotizmo ugdymas yra reikalingas bei svarbus, skaitytojams. Tekste ginama pozicija - „Patriotinis ugdymas mokyklose yra labai svarbus“ (tuo pačiu ir reikalingas). Tačiau dalį teksto galima būtų pavadinti tiesiog beletristika, neatspindinčia pozicijos pagrindimo (1-3 pastraipos) – abiturientas rašo apie tai, koks svarbus yra vaikų ugdymas mokykloje apskritai, kaip svarbu tinkamai šviesti mokinius. Visa tai galima buvo sutraukti į vieną – du įvadinis sakinius ir prieiti prie pozicijos pagrindimo iš esmės. Taigi, autorių galima apkaltinti *šوليو argumentacijoje* klaida – iš esmės visa tai, kas paminėta, nėra susiję su tuo, kad mokykloje patriotinis ugdymas yra labai svarbus. Savo poziciją autorius bando grįsti taip:

1. „Jaunesniojo mokyklinio amžiaus moksleivių išsiauklėjimo lygio tyrimo duomenimis, nors suteikiamos vienodos žinios apie Tėvynę, vaikų požiūris į gyvenimą, juos supančią aplinką būna skirtingas. O tai labiausiai priklauso nuo šeimos auklėjimo. O žinių apie tėvynę įsisavinimas, priklauso ne nuo šeimos, o nuo paties jų gyvenimo patirties. Galima teigti, kad sąmonę labiausiai veikia praktinė veikla. Todėl mokytojai turėtų atsižvelgti į tai. Galbūt būtų galima taikyti tam tikrus metodus mokyklose, daryti kokius projektus, kurie padėtų skatinti meilę tėvynei, bei kitas ne mažiau svarbias vertybes.“
2. Labai skaudu matyti jaunuolius, bei brandžius žmones negerbiančius tėvynės, visaip niokojančius, teršiančius aplinką. Stabdyti šią begėdišką veiklą, galima būtų vaikus skatinant vykti į ekskursijas, kuriuose būtų pasakojama apie Lietuvos gamtą, paveldą.
3. Taigi patriotinis ugdymas mokyklose yra labai svarbus. Reikėtų taikyti įvairius metodus, pradedant ekskursijomis į gamtos draustinius, parkus, muziejus svarbius mūsų tautai, kad jauni, bręstantys žmonės suprastų gamtos svarbą, ją mylėtų, gintų ir tausotų.

Pirmajame argumente matomas *loginis nesuderinamumas*. Teigiama, kad vaikų požiūris į gyvenimą, juos supančią aplinką priklauso nuo auklėjimo šeimoje, o kitame teiginyje jau teigiama, kad žinių įsisavinimas priklauso jau nebe nuo šeimos, o nuo jų paties gyvenimo patirties. Teigiama, kad mokinių sąmonę labiausiai veikia praktinė veikla, ir mokytojai turėtų į tai atsižvelgti taikydami atitinkamus metodus, kurie padėtų skatinti meilę tėvynei. Tai nepagrindžia ginamos pozicijos - aiškinama, *kaip* turėtų būti diegiamas patriotizmas mokykloje, o ne *kodėl* turėtų. Tad vėl gi, pastebima *šوليو argumentacijoje* klaida. Ši „argumentą“ suprasti išties sunku – autorius pažeidžia vieną iš komunikacijos taisyklių – aiškumo taisyklę. Taip pat jis pažeidžia ir *esmės laikymosi* taisyklę, tad argumentas yra visiškai netinkamas. Antrasis argumentas nurodo į tai, kad patriotizmą autorius supranta kaip meilę Lietuvos gamtai, jos paveldui, pagarbą tėvynei ir teigia, kad patriotizmo ugdymas mokykloje yra reikalingas dėl to, kad reikia sustabdyti tėvynės niokotojus, aplinkos teršėjus. Žinoma, toks patriotizmo apibrėžimas yra gana menkas, tačiau iš visų pateiktų argumentų, ši galima būtų laikyti bent kiek stipresniu. Trečiasis argumentas vėl gi pakartoja tai, kas matoma antrajame – patriotizmo ugdymas svarbus (ir reikalingas) dėl to, kad jauni žmonės suprastų gamtos svarbą, ją mylėtų, gintų ir tausotų. Atrodo, autorius paprasčiausiai nesuvokia kas yra

patriotizmas ir taip *sukčiauja*, taigi, pažeidžia vieną iš komunikacijos taisyklių. Taigi, toki samprotavimo rašinį galima laikyti labai silpnu, čia atsiskleidžia visiškas argumentacinių gebėjimų nebuvimas ir bandymas „kaip nors“ išsisukti kuriant tekstą.

Samprotavimo rašinio nr. 3 analizė (žr. 4 priedas)

Samprotavimo rašinyje nuomonių skirtumo tipas yra *vieninis vienarūšis*. Tekstu abiturientas siekia įtikinti numanomai abejojančius tuo, kad „patriotizmo ugdymas yra labai reikalingas“, skaitytojus, tai - jo ginamoji pozicija. Tačiau pats tekstas labiau atsako į klausimą *kaip* reikėtų ugdyti patriotizmą mokykloje, o ne *kodėl* jį reikėtų ugdyti. Taigi, daroma *šulio argumentacijoje* klaida ir pažeidžiama viena iš komunikacijos taisyklių – *esmės laikymosi*. Poziciją grindžiančiais teiginiais galima būtų išskirti šiuos:

1. Patriotinis ugdymas mokyklose labai reikalingas. Be patriotizmo valstybė negali ilgai egzistuoti, nes valstybės pagrindas yra suvereni tauta, o pirmiausias žingsnis norint išsaugoti laisvą ir nepriklausomą tautą- išmokti ją gerbti ir mylėti. Žinoma, reikia nepamiršti, kad kaip šiandien auklėsime savo vaikus, tokią valstybę ateity turėsime.
2. Toks patriotiškumo demonstravimas rodo, kad įvairūs folkloro ansambliai sugeba jaunimui įdiegti tą patriotiškumą, tik Vakarų kultūros persisunkusiai visuomenei, kuri nėra tiek motyvuota, patriotiškumą reikia diegti nuo jaunų dienų.
3. Dažnai internete pasirodo komentarai, menkinantys lietuvių tautiškumą, tačiau nepamirštantys paminėti turtingų vakarų šalių kultūros. Ką daryti, kad jaunimas, o tame tarpe ir mokiniai nenusigręžtų nuo savo kalbos, papročių, literatūros?

Pirmąjį argumentą galima laikyti tinkamu, kadangi yra aiškiai išreiškiama pozicija ir pateikiami argumentai jai paremti. Antrajame argumente teigiama, kad patriotiškumą reikia diegti nuo jaunų dienų, tačiau, kodėl jį reikia diegti nėra paaiškinama, taigi, daroma *įrodymo pareigos vengimo* klaida. Trečiasis argumentas nėra aiškiai išreikštas, tačiau visgi galima jį išvelgti – patriotizmą ugdyti reikia tam, kad mokiniai nenusigręžtų nuo savo kalbos, papročių, literatūros. Visi kiti argumentai tikėtų pagrįsti kitas pozicijas, tokias kaip „Patriotizmą galima sėkmingai ugdyti per literatūros pamokas/ muzikos/ neformalias organizacijas/ popamokinę veiklą“, tačiau visa tai jau neatsako į klausimą ar reikalingas mokyklose patriotinis ugdymas apskritai. Tad galima daryti išvadą, kad autorius nesuprato temos esmės ir todėl jo samprotavimo rašinys yra silpnas.

Samprotavimo rašinio nr. 4 analizė (žr. 5 priedas)

Šiame rašinyje yra išreikšiamos kelios pozicijos, tačiau argumentai pateikiami tik vienai – autorinei pozicijai, tad tikslinga šio teksto nuomonių skirtumą taip pat laikyti *vieniniu vienarūšiu*.

Teksto pradžioje išreiškiama ginamoji pozicija – „patriotizmas yra tikrai skatintina ir ugdytina vertybė“, iš tolesnio dėstymo aiškėja, kad ypatingai svarbus yra patriotizmo ugdymas mokyklose. Autorius mano, kad į patriotinį ugdymą mokyklose turėtų būti kreipiamas ypatingas dėmesys ir tai pagrindžia tokiais argumentais:

1. Patriotizmo mokymas ir skleidimas, mano manymu, yra reikalingas tam, kad mokiniai suprastų savo asmeninę atsakomybę už tėvynės gerovę bei liktų čia kurti gyvenimą ir šeimą. Tačiau mokyklose net nėra galimybės pasirinkti popamokinės veiklos, kuri būtų susijusi su tėvynės problemų klausimais, jų sprendimo būdais, tad nėra ko stebėtis, kad jauni žmonės, kurie vos tik baigę mokyklas ieško laimės svetur, juk niekas niekada jų nemokė gerbti ir kovoti už savo tėvynę.
2. Jei taip būtų, greičiausiai sumažėtų emigracijos mąstai, žmonės gerbtų, mylėtų ir prireikus gintų savo tėvynę, vadinasi, stengtųsi dėl jos gerovės – juk vertybes diegti reikia nuo mažų dienų. Jo ugdymas yra paliekamas tėvams, seneliams ar kam tik nori, bet tik ne mokytojams, todėl mokinys, didžiąją dienos dalį praleidęs mokykloje, kurioje net nebuvo užsiminta apie tai, ką reiškia būti patriotu, nesusimąsto kas tai yra ir kam jam to reikia.
3. Patriotizmo ugdymas turėtų būti integruotas į mokymo programas kaip vienas iš svarbiausiųjų. Mokytojai turėtų būti vieni iš tų žmonių, kurie jaunuoliams suteiktų tikėjimo, jog tėvyneje viskas bus gerai, jog žmonės jausis laimingi joje gyvendami, jeigu jie patys ir stengsis, dirbs dėl tos tėvynės gerovės.

Visi jie yra tinkami, abiturientas paprastai ir aiškiai pagrindžia savo poziciją tuo, kad patriotizmo, kaip meilės tėvynei, išugdytas sumažintų emigracijos mąstą, paskatintų stengtis dėl jos gerovės. Samprotavimo rašinio trūkumas – kitų galimų pozicijų neapsvarstymas, nors nuorodą į tai autorius buvo pateikęs: „Vieni teigia, kad jis būtinas, kiti tiesiog gyvena per daug to nesureikšmindami, o treči teigia, kad patriotizmo ugdymas – atgyvena dabartinėje kosmopolitiškoje visuomenėje“. Tačiau, galima teigti, kad šis rašinys, nors ir nestebina argumentų įvairove ar sudėtingumu, tačiau gali būti laikytinas geriausiu iš visų jau aptartų – čia autorius nevengia grįsti savo pozicijos, daro tai tinkamai, laikosi esmės, nesukčiauja.

Samprotavimo rašinio nr. 5 analizė (žr. 6 priedas)

Tekste numanomas nuomonių skirtumas *vieninis vienarūšis*, tiesa, iškart derėtų paminėti, kad autoriaus pozicija yra akivaizdžiai labiau orientuota ties patriotizmo ugdymu apskritai, o ne vien mokyklose. Iš esmės, griežtai vertinant tai galima būtų laikyti jau komunikacijos taisyklės pažeidimu – *esmės nesilaikymu*, tačiau tokiu atveju visą argumentavimą temos atžvilgiu tektų laikyti netinkamu. Bet autoriaus pozicija šiuo klausimu skamba taip, kad galėtų jį pateisinti: „Nuo mažų dienų reikia sudominti vaiką, prieš miegą jam skaityti ne populiariąją šiuolaikinę literatūrą, o lietuvių liaudies pasakas, dainuoti lopšines. Vadovėliai ir istorijos, pilietiškumo, literatūros pamokos gali tik sustiprinti tą meilę, tad patriotizmo ugdymas mokykloje jau yra antrinis dalykas“ (tiesa, kodėl taip teigiama, paaiškinimo tekste nėra), tad toliau jo ginama pozicija

bus suprantama kaip „Patriotizmo ugdymas yra reikalingas“. Savo nuomonę abiturientas grindžia tokiais argumentais:

1. Jeigu vėl mūsų šalį ištiktų bėda, kiek susirinktų žmonių norinčių ginti mūsų šalį? Patriotų, kurie būtų pasiryžę kovoti? O juk be tikrų patriotų nebūtumėm atgavę nepriklausomybės, ir iš viso net neegzistuotumėm kaip valstybė Lietuvos vardu.
2. Be patriotizmo nebūtų susikūrusi nei viena valstybė. Verta susimąstyti - ar LDK kunigaikščiai, kurių laikais prasidėjo Lietuvos valstybingumas, nebuvo patriotai? Ar Latvija ir Estija turėtų savo valstybes, jei nebūtų atgimęs patriotiškumas po ilgų kryžiuočių ir rusų priespaudos metų? Tikriausiai ne.
3. Dainos, pasakos, ir visa kita, kas ėjo iš lūpų į lūpas, knygnešiai, kurie lietuviškos spaudos draudimo metais rizikuodavo savo gyvybe vardan tėvynės, tautos ir jos kalbos, padėjo išlikti lietuvių kalbai. O dabar galime girtis ir didžiuotis ja, kaip viena seniausių kalbų pasaulyje. Ką mūsų protėviai iškovojo, dabar turime lyg ant padėklo, ir vis tiek ne visi sugebame tuo džiaugtis.

Pirmąjį argumentą galima laikyti tinkamu. Antrasis argumentas yra per stipriai suformuluotas, kategoriškas, abiturientas *sukčiauja* teigdamas, kad be patriotizmo nebutų susikūrusi nei viena valstybė, jo nurodytų pavyzdžių neužtenka, tam, kad galima būtų taip teigti. Derėtų šį argumentą formuluoti atsargiau, tarkime „Patriotizmas dažnai yra svarbus veiksnys kuriant valstybę, to mus moko kai kurių šalių istorija“. Trečiasis argumentas, nors nėra aiškiai išreikštas, tačiau galimas įžvelgti. Patriotizmo išugdymas turėtų padėti išsaugoti lietuvių kalbą, kultūrą; tačiau reikėtų jį suformuluoti aiškiau. Taip pat galima aptarti tekste sutinkamus teiginius, kurie kelia abejonių. Pavyzdžiui: „Negalima spręsti apie žmogų, ar jis patriotas, vien žinant ką jis veikia gyvenime. Nors, kaip matome, atsiranda tokių Lietuvos piliečių, kurie išvykę svetur tik teršia Lietuvos vardą pasaulio akivaizdoje. Taip ir tampame kitataučiams žinomi kaip žmogystos iš tundros, plėšikai, žudikai. Tokie žmonės, toli gražu, nėra Lietuvos patriotai, nedaro savo tautai nieko gero, net atvirksčiai - žemina ją, verčia raudonuoti kiekvieną lietuvių, turintį kažkiek žmoniškumo.“ Pirmasis išreikštas teiginys prieštarauja toliau einantiems – tai *loginis nesuderinamumas*. Autorius teigia, kad negalima spręsti apie žmogų, kaip apie patriotą, iš jo veiksmų, tačiau pats sekančiuose teiginiuose tai padaro. „Patriotu gali tapti tik tuose namuose, kuriuose Kūčių vakarą visa šeima sėda prie stalo ir bent trumpam išjungia televizorių, kad išgirstų vienas kitą. Jei bent tiek namuose yra, meilės tėvynei neišmuš nei blogas vadovėlis, nei bloga valdžia.“ – visiškai nesuprantama kokių būdu susijęs tapsmas patriotu su Kūčių vakarą susėdusia prie stalo šeima, kuri bent trumpam išjungia televizorių, kad išgirstų vienas kitą, kaip pastarasis įvykis turėtų išaukti tokią pasėkmę. Taigi, autorius daro *slidžios nuokalnės* klaidą. Šiame rašinyje, nepaisant jau *esmės laikymosi, sukčiavimo* taisyklių pažeidimo, galima atrasti ir daugiau silpnų vietų - argumentai išdėstyti neaiškiai, yra *loginių nesuderinamumų* bei argumentacijos klaidų.

Apibendrinant visus išanalizuotus rašinius, galima teigti, kad mokinių argumentavimo kompetencija yra išties menkai išvystyta. Remiantis tuo, kad tyrimo dalyvių abiturientų lietuvių kalbos įvertinimai svyruoja nuo vidutiniškų iki labai gerų (7 – 9 balai), galima daryti prielaidą, kad argumentacinių gebėjimų ugdymui mokykloje skiriama per mažai dėmesio. Pagrindinės problemos, rašant tekstą yra nukrypimai nuo temos, vengiama grįsti išsakytus teiginius – jie paliekami kaip

savaime suprantami ir akivaizdūs, bei nereikalaujantys pagrindimo, kokia iš esmės ir yra samprotavimo rašinio kaip argumentacinio teksto paskirtis. Taip pat, nors išplėstinio kurso reikalavimuose yra apibrėžti tokie kriterijai mokiniams: „kurdami tekstą turi diskutuoti su savimi, svarstyti kontrargumentų pagrįstumą bei įtaigiai komponuoti tekstą“ (Lietuvių kalbos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų programų ir bendrojo išsilavinimo standartai XI - XII klasėms 2002), tačiau viso šito jų tekstuose nerandama, dviejuose iš jų yra užuominių į galimą kitą poziciją, tačiau ji nesvarstoma. Kadangi gauti samprotavimo rašiniai išties nėra stiprūs, F. Eemereno argumentacijos teoriją pritaikyti pavyko dalinai, tiek kiek buvo galima tai padaryti. Galima teigti, kad ja naudojantis nesudėtingai buvo aptinkami argumentacijos taisyklių pažeidimai bei silpnosios rašinių vietos, tad tai galėtų būti vienas iš samprotavimo rašinių vertinimo įrankių. Jeigu rašiniuose išties atsispindėtų ir kiti galimi požiūriai, kaip nurodoma samprotavimo rašinių apraše (Lietuvių gimtosios kalbos brandos egzaminų programa 2009) bei galimi juos ginantys argumentai (šiuo atveju tai galėtų būti diskusija su lietuvių ar užsienio rašytojų pozicija ar pan.), tikėtina, kad dialektinio priėjimo prie argumentacijos teorija galėtų pasitarnauti dar efektyviau, kadangi autorius tekste ne tik bandytų įtikinti numanomai abejojančius išreikšta pozicija skaitytojus, bet ir diskutuoti.

Situaciją dėl samprotavimo rašinio rašymo galima būtų pagerinti išleidžiant specialų leidinį – metodiką su visomis argumentavimo taisyklėmis, klaidomis bei samprotavimo rašinio rašymo taisyklėmis, o argumentavimo kompetencijos ugdymą galima būtų pagerinti įvedus į vadovėlius skyrių, kuris būtų skirtas būtent argumentavimo mokymui – sėkmingas mokymas vyksta tik sistemingai, tad visų pagrindų ir taisyklių nuoseklus koncentravimas vienoje vietoje galėtų padaryti mokymo procesą efektyvesniu. Samprotavimo rašinio metodikoje ir lietuvių kalbos vadovėliuose moksleiviai turėtų būti supažindinami su šiuolaikine argumentacijos teorija, pavyzdžiui, su F. Eemereno argumentacijos teorija. Tuomet išsispręstų ir argumentacinių gebėjimų vertinimo problema – F. Eemereno teoriją galima būtų panaudoti ir kaip vertinimo įrankį.

IŠVADOS

1. Išanalizavus S. Toulmino argumentacijos teoriją, galima teigti, kad jis argumentacijos procesą supranta kaip jau atrastų tiesų pagrindimą bei tikrinimą, geras argumentas pirmiausia privalo būti atsparus kritikai bei turėti galimybę būti verifikuotu. Kritikuojama susiklosčiusi logikos tradicija, kurioje dedukcinis samprotavimas silogizmas yra geriausias įrodymo būdas ir siūloma jį patobulinti. Pateikiamas argumento modelis, kaip patikimumo nustatymo kriterijus, kurį sudaro duomenys, tezė, pagrindas, kvalifikatorius, išlyga bei parama. Pirmi trys argumento komponentai iš esmės yra Aristotelio silogizmas, kiti trys jį papildo informacija, kuri padaro argumentą tinkamu būtent konkrečioje praktikoje pasitaikančioje situacijoje. Taigi, S. Toulmino analizė yra nukreipta į tokią argumentaciją, kuri yra pagrindžiama empiriniais duomenimis ir konkrečiais faktais.

2. Išanalizavus F. Eemereno argumentacijos teoriją, galima teigti, kad į argumentacijos procesą išreikštą kalboje, tekste ar pokalbyje jis žiūri kaip į diskusiją, kurioje siekiama įveikti nuomonių skirtumo konfliktą pasitelkiant kritiką ir argumentus jai paremti. Kaip patikimumo nustatymo kriterijus, pateikiamas idealus argumentacijos analizės modelis, kuris yra skirtas diskusijoms analizuoti, tačiau gali būti sėkmingai dalinai pritaikomas ir numanomos diskusijos, t.y. teksto ar kalbos atveju. Nurodomos dešimt taisyklių, kurios turi būti įvykdytos siekiant, kad argumentavimas būtų tinkamas, bei susistemintos galimos klaidos, kurios įvyksta šių taisyklių nesilaikant. Taigi, sekant jomis, galima sėkmingai kurti, analizuoti, bei vertinti įvairias argumentacijos demonstravimo formas.

3. Atlikus lyginamąją analizę, galima teigti, kad šios teorijos formuojamos loginio įrodymo nepakankamo įvertinant argumentų svarumą pagrindu, nurodoma argumentacijos konteksto, auditorijos svarba vertinant argumentų patikimumą ir pagrįstumą. Galima teigti, kad S. Toulmino išvalgos dar 1958m. sudarė sąlygas vystytis šiuolaikinei argumentacijos teorijai, jo naujas požiūris į Aristotelio tradiciją sąlygojo tolesnius tyrinėjimus, kuriuose pagrindinę vietą užėmė siekis sukurti nurodymų sistemą, kuri padėtų įvertinti argumentus konteksto atžvilgiu, o F. Eemereno argumentacijos teorija atspindi bandymą sukurti tokią nurodymų sistemą. F. Eemereno teorija atspindi dialektinį požiūrį į argumentaciją, teorija konstruojama dialogo pagrindu, numatomas dialogas net kuriant argumentacinį tekstą ar kalbą, taigi, argumentacija

nėra vienpusis procesas, tai visada pastanga įtikinti kitą savo pozicija bei atremti (galimus) oponento kontrargumentus, tuo tarpu S. Toulmino teorijoje nepabrėžiama dialogo svarba, jam rūpi pateikti teorinį idealaus argumento modelį, kuriuo naudojantis galima būtų sudaryti ir verifikuoti argumentus.

4. Dabartinė argumentacinių gebėjimų ugdymo bei vertinimo situacija Lietuvoje yra gerintina. Vadovėlių analizė parodė, kad su argumentavimo pagrindais mokiniai mokyklose turėtų būti pažindinami, tačiau samprotavimo rašinių analizė atskleidė, kad jie argumentuoja prastai. Galima daryti išvadą, kad argumentacinių gebėjimų ugdymui mokykloje skiriama per mažai dėmesio. Aktuali šiuo metu išlieka argumentacinių gebėjimų vertinimo problema, ieškoma priemonių, kaip ją išspręsti.

5. Tyrimas atskleidė, kad naudojantis F. Eemereno argumentacijos teorija nesudėtingai aptinkami argumentacijos taisyklių pažeidimai bei silpnosios rašinių vietos, tad tai galėtų būti vienas iš samprotavimo rašinių vertinimo įrankių. Jeigu rašiniuose atspindėtų ir kiti galimi požiūriai, bei juos grindžiantys argumentai, tikėtina, kad F. Eemereno argumentacijos teorija galėtų pasitarnauti dar efektyviau, kadangi autorius tekste ne tik bandytų įtikinti numanomai abejojančius išreikšta pozicija skaitytojus, bet ir diskutuoti.

6. Pagerinti argumentacinių gebėjimų ugdymo bei vertinimo situaciją Lietuvoje galima išleidžiant samprotavimo rašinio metodiką, kurioje atspindėtų nurodymai kaip kurti argumentacinį tekstą, taip pat, į lietuvių kalbos vadovėlius įvedus atskirą skyrių argumentavimo kompetencijai ugdyti. Ir metodikoje ir vadovėliuose moksleiviai galėtų būti supažindinami su šiuolaikine argumentacijos teorija, pavyzdžiui, su F. Eemereno argumentacijos teorija. Taip išspręstų ir argumentacinių gebėjimų vertinimo problema – F. Eemereno teoriją galima būtų panaudoti ir kaip vertinimo įrankį.

LITERATŪRA

1. 2008 m. valstybinio lietuvių gimtosios kalbos brandos egzamino darbų vertinimo dalykinė analizė. 2008. [Žiūrėta: 2010 04 12] Prieiga per internetą: <http://www.egzaminai.lt/failai/801_lietuviu_gimtoji_2008_VBE_dalykine_analize.pdf>
2. Andrews, R., Hertzberg, F. 2009. Special Issue on Argumentation in Education in Scandinavia and England, *Argumentation* Vol.23 Nr. 4: 432-436.
3. Ateonas. 2004. Logika ir argumentai. [Žiūrėta 2010 05 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.skeptikas.org/index.php?page=33&article=9>>
4. Bermejo – Luque, L. 2006. Toulmin's Model of Argument and the Question of Relativism in Arguing on the Toulmin Model. *New Essays in Argument Analysis and Evaluation*. eds. D. Hitchcock, B. Verheij. 71 -87. Springer.
5. Blogas "Got.Question.org". Ar Dievas yra? Ar yra kokių nors Dievo egzistavimo įrodymų? [Žiūrėta 2010 05 20]. Prieiga per internetą: < <http://www.gotquestions.org/Lietuviu/ar-yra-Dievas.html>>
6. Bubelis, R.; Jakimenko, V.; 2003. Logika. I dalis. Dvireikšmė teiginių logika, argumentacijos teorija. Vilnius.
7. Čepaitienė , G., Župerka, K. 2008. Lietuvių kalba. Vadovėlis XI – XII klasei. Kaunas.
8. Čepaitienė, G., Palubinskienė, E. 2007. Lietuvių kalba. Vadovėlis VIII klasei. Pirmoji knyga. Kaunas.
9. Eemeren, F.; Grootendorst, R.; Francisca Snoeck Henkemans, A.; 2002. *Argumentation: Analysis, Evaluation, Presentation*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
10. Fox, J., Modgil, S. 2006. From Arguments to Decisions: Extending the Toulmins View in Arguing on the Toulmin Model. *New Essays in Argument Analysis and Evaluation*. eds. D. Hitchcock, B. Verheij. 273-289. Springer.
11. Grennan, W. 1997. *Informal Logic: Issues and Techniques*. McGill-Queen's University Press.
12. Heterofobija. 2008. Jei žmonės homofobai, tai homoseksualai – heterofobai. [Žiūrėta 2010 05 10]. Prieiga per internetą: < <http://heterofobija.blogas.lt/jei-zmones-homofobai-tai-homoseksualai-heterofobai-1.html> >
13. Igländ, M. 2009. Negotiating Problems of Written Argumentation, *Argumentation* Vol. 23 Nr.4: 495-511.

14. Jakimenko, V. 2005. Racionalusis diskursas ir argumentacija. Logos Nr. 44: 73 – 79. [Žiūrėta 2010 05 10]. Prieiga per internetą:
<www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=7e6a8015-0961-48ec-a37d-40a2aef791b8 >
15. Jasinski, J. 2001. Sourcebook on Rhetoric: Key concepts in Contemporary Rhetorical Studies. Thousand Oaks, CA: Sage.
16. Johnson, R. H. 2000. Manifest Rationality: A Pragmatic Theory of Argument. Mahwah, NJ/ London: Lawrence Erlbaum Associates.
17. Lietuvių gimtosios kalbos brandos egzaminų programa. 2009. [Žiūrėta: 2010 04 12] Prieiga per internetą: <[http://www.egzaminai.lt/failai/929_lietuviu\(g\)_progr-2009.pdf](http://www.egzaminai.lt/failai/929_lietuviu(g)_progr-2009.pdf)>
18. Lietuvių kalbos (gimtosios) mokyklinio brandos egzamino teksto rašymo vertinimo kriterijai. 2009. [Žiūrėta: 2010 04 12] Prieiga per internetą:
<http://www.egzaminai.lt/failai/950_liet_gimt_vert_krit_MBE_teksto_rasymas_2009_projektas2.pdf>
19. Lietuvių kalbos (gimtosios) valstybinio brandos egzamino teksto rašymo vertinimo kriterijai. 2009. [Žiūrėta: 2010 04 12] Prieiga per internetą:
<http://www.egzaminai.lt/failai/973_liet_gimt_vert_krit_VBE_teksto_rasymas_2009_projektas3.pdf>
20. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir bendrojo išsilavinimo standartai. XI - XII klasės. Vilnius: Švietimo plėtotės centras, 2002.
21. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metais. 2003. [Žiūrėta: 2010 04 12] Prieiga per internetą: <www.smm.lt/ti/docs/strategija2003-12.doc>
22. Lietuvos Respublikos Švietimo ministro įsakymas dėl 2009-2011 metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų ir bendrųjų ugdymo planų. 2009. [Žiūrėta: 2010 04 12] Prieiga per internetą:
<http://www.smm.lt/ugdymas/docs/ugd_planai/2009-2011.pdf>
23. Lomanienė, N. 2006. Logika. Deduktyvaus saprotavimo analizės pagrindai. Vilnius: Justitia.
24. Nauckūnaitė, Z. 2007. Argumentavimas: samprata ir didaktinės perspektyvos. Pedagogika Nr. 86: 135 -141. [Žiūrėta: 2010 04 15] Prieiga per internetą:
<<http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=0278DA63-0CAC-42F2-9236-B33A8A244C7F>>
25. Nauckūnaitė, Z. 2002. Klasikinė retorika kaip komunikacijos kompetencijos ugdymo paradigma. Žmogus ir žodis T. 1, Nr. 4: 59 – 65. [žiūrėta 2010 05 10]. Prieiga per internetą:
<<http://www.vpu.lt/zmogusirzodis/PDF/didaktinelingvistika/2002/nauck59-65.pdf> >

26. Nauckūnaitė, Z. 2009. Kognityvinis modeliavimas kaip samprotavimo turinio vertinimo būdas. *Žmogus ir Žodis* T.1, Nr. 4: 105 – 110. [žiūrėta 2010 05 10]. Prieiga per internetą: <<http://www.cceol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=007406ff-84a5-4580-90e6-e3b569917332>>
27. Notrimaitė, G., Ramonienė M., Žukas, S. 2008. *Žmogus ir kalba. Lietuvių kalbos vadovėlis 11-12 kl.* Vilnius.
28. Okada, A., Buckingham Shum, S. and Sherborne, T. 2008. *Knowledge Cartography: Software Tools and Mapping Techniques.* Springer: Advanced Information and Knowledge Processing.
29. Palubinskienė, E., Čepaitienė, G. 2008. *Lietuvių kalba. Vadovėlis VII klasei.* Pirmoji knyga. Kaunas.
30. Plečkaitis, R. 2004. *Logikos pagrindai.* Vilnius.
31. Salienė, V., Smetona, A. 2007. *Lietuvių kalba. Vadovėlis IX klasei.* Vilnius.
32. Salienė, V., Smetona, A. 2008. *Lietuvių kalba. Vadovėlis X klasei.* Vilnius.
33. Simon, S., Richardson, K. 2009. *Argumentation in School Science: Breaking the Tradition of Authoritative Exposition Through a Pedagogy that Promotes Discussion and Reasoning,* *Argumentation* Vol. 23 No. 4: 469-493.
34. *Tarptautinių žodžių žodynas.* 1985. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
35. Tindale, Ch. 2004. *Rhetorical Argumentation: Principles of Theory and Practice.* Sage.
36. Toulmin, S. 2003. *The Uses of Argument.* 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
37. Zarefsky, D. 2005. *Argumentation: The Study of Effective Reasoning.* The Teaching Company.
38. Walton. D. 2007. *Dialog Theory for Critical Argumentation.* Amsterdam. John Benjamins B.V..
39. Weigand, E. 2008. *Dialogue and Rhetoric.* Amsterdam. John Benjamins B.V..
40. Лисанюк, Е.Н. 2004. „Аргументация в нормативных контекстах: подходы и проблемы“, in *Коммуникация и образование.* ред. С.И. Дудник. 216-233. [žiūrėta: 2010 04 15] Prieiga per internetą: <http://anthropology.ru/ru/texts/lisanyuk/educomm_11.html>
41. Рузавин, Г. И. 1997. *Методологические проблемы аргументации.* Москва.

SANTRAUKA

Jevgenija Sorokina

ŠIUOLAIKINĖ ARGUMENTACIJOS TEORIJA IR JOS TAIKYMO GALIMYBĖS LIETUVOS MOKYKLOSE

Šiame darbe nagrinėjamos ir lyginamos S. Toulmino ir F. Eemereno argumentacijos teorijos, įvertinama, kuri iš jų galėtų būti geriau pritaikoma Lietuvos mokyklose, siekiant išugdyti argumentacinius gebėjimus, bei demonstruojamos šiuolaikinės argumentacijos teorijos taikymo galimybės Lietuvos mokyklose samprotavimo rašinių atveju.

Pasirinkus vertinti samprotavimo rašinius F. Eemereno nurodymais, buvo nesudėtingai aptinkami argumentacijos taisyklių pažeidimai bei silpnosios rašinių vietos. Nustatyta, kad mokinių argumentavimo kompetencija yra menkai išvystyta, tad darbe siūloma situaciją pagerinti išleidžiant specialų leidinį – metodiką su visomis argumentavimo taisyklėmis, klaidomis bei samprotavimo rašinio rašymo taisyklėmis, o argumentavimo kompetencijas ugdyti įvedus į lietuvių kalbos vadovėlius skyrių, kuris būtų skirtas argumentavimo mokymui. Samprotavimo rašinio metodikoje ir lietuvių kalbos vadovėliuose moksleiviai turėtų būti supažindinami su šiuolaikine argumentacijos teorija, pavyzdžiui, su F. Eemereno teorija. Tuomet išsispręstų ir argumentacinių gebėjimų vertinimo problema – F. Eemereno teoriją galima būtų panaudoti ir kaip vertinimo įrankį.

SUMMARY

Jevgenija Sorokina

CONTEMPORARY ARGUMENTATION THEORY AND ITS APPLICATION POSSIBILITIES IN LITHUANIAN SCHOOLS

The main objectives of this thesis are: (i) the analysis and comparison of S. Toulmin's and F. Eemerren's argumentation theories; (ii) the assessment of the potential application of the before-mentioned theories at Lithuanian schools in pursuance to acquire argumentative skills; (iii) demonstration of application possibilities in cases when students write argumentative essays and discuss actual topics.

Choosing of F. Eemerren's theory led to precise evaluation of students argumentative skills and to detection of argumentation fallacies they are making. It was found, that students argumentative competency is far from perfect, so the work suggests to improve situation with publishing special metedics for writting the argumentative essays and to include chapter in Lithuanian language textbooks for studying argumentation. Students there should be acquainted

with contemporary argumentation theory, for example with theory of F. Eemeren. Then the assesment problem of a argumentative skills could possibly be solved – this theory is supposed to be useful tool for the evaluation.

PRIEDAI

F. Eemereno tinkamo argumentavimo taisyklės, jų pažeidimai ir galimos klaidos

Nr.:	Taisyklė	Pažeidimas	Klaidos
1.	Diskusijos dalyviai neturi kliudyti vienas kitam išreikšti pozicijas ir abejones jomis.	Laisvės taisyklės pažeidimas.	Apeliavimas į lazda (lot. <i>argumentum ad baculum</i>); Apeliavimas į gailestį (lot. <i>argumentum ad misericordiam</i>); Apeliavimas į žmogų (lot. <i>argumentum ad hominem</i>): <ul style="list-style-type: none"> • Įžeidžiama versija (<i>abusive variant</i>); • Aplinkybinė versija (<i>circumstantial variant</i>); • „Tu taip pat“ versija (<i>you also variant</i>);
2.	Dalyvis, kuris išreiškia poziciją, įsipareigoja ją pagrįsti.	Įrodymo pareigos taisyklės pažeidimas.	Įrodymo pareigos perkėlimo klaida (<i>fallacy of shifting the burden of proof</i>); Įrodymo pareigos vengimo klaida (<i>fallacy of evading the burden of proof</i>)
3.	Pozicijos kritikavimas turi būti išties susijęs su išsakyta pozicija.	Pozicijos taisyklės pažeidimas	Šiaudinės baidyklės klaida (<i>fallacy of strawman</i>);
4.	Dalyvis turi pagrįsti savo poziciją išsakydama argumentus, kurie susiję su ja.	Relevantiškumo taisyklės pažeidimas.	Šuolis argumentacijoje (<i>ignoratio elenchi</i>); Patetiško klaida (<i>pathetic fallacy</i>); Apeliavimas į autoritetą (lot. <i>argumentum ad verecundiam</i>);
5.	Dalyvis negali klaidingai išstatyti neišreikštą kito dalyvio prielaidą kaip teisingą, arba išvis atmesti esančią numanomą prielaidą.	Neišreikštos prielaidos taisyklės pažeidimas.	Neišreikštos prielaidos perdėjimo klaida (<i>fallacy magnifying what has been left unexpressed</i>); Neišreikštos prielaidos atmetimo klaida (<i>fallacy of denying an unexpressed premise</i>);
6.	Dalyviai negali klaidingai nurodyti prielaidos kaip priimto pradinio diskusijos taško arba priešingai, neigti prielaidą, nurodančią jį.	Pradinio taško taisyklės pažeidimas.	Daugelio klausimų klaida (<i>fallacy of many questions</i>); Cikliškas argumentas (lot. <i>circulus in demonstranto</i>);

7.	Pozicija negali būti laikoma vykusiai pagrįsta, jei pagrindimas nėra tinkamai paremtas teisinga argumentacijos schema.	Argumentacijos schemas taisyklės pažeidimas.	<p>Apeliavimas į minią (lot. <i>argumentum ad populum</i>);</p> <p>Argumentas iš pasekmių. (lot <i>argumentum ad consequentiam</i>);</p> <p>Apeliacija į autoritetą (lot. <i>argumentum ad verecundiam</i>)</p> <p>Skubotas apibendrinimas (lot. <i>secundum quid</i>);</p> <p>Klaidinga analogija (<i>fallacy of false analogy</i>);</p> <p>Klaidinga priežastis (<i>fallacy of post hoc ergo propter hoc</i>);</p> <p>Slidi nuokalnė (<i>fallacy of the slippery slope</i>);</p>
8.	Nepavykus pagrįsti pozicijos, protagonistas turi jos atsižadėti, o pavykus tai padaryti antagonistas turi atsižadėti savo abejonių jos atžvilgiu.	Validumo taisyklės pažeidimas.	<p>Konsekvento teigimas (<i>affirming the consequent</i>);</p> <p>Antecedento neigimas (<i>denying antecedent</i>);</p> <p>Skirstymo klaida (<i>fallacy of division</i>);</p> <p>Komponavimo klaida (<i>fallacy of composition</i>);</p>
9.	Nepavykus pagrįsti pozicijos, protagonistas turi jos atsižadėti, o pavykus tai padaryti antagonistas turi atsižadėti savo abejonių jos atžvilgiu.	Užbaigimo taisyklės pažeidimas.	<p>Atsisakymo atsižadėti pozicijos, kuri nebuvo sėkmingai pagrįsta, klaida (<i>the fallacy of refusing to retract a standpoint that has not been successfully defended</i>);</p> <p>Atsisakymo atsižadėti kritikos pozicijai, kuri buvo sėkmingai pagrįsta, klaida (<i>the fallacy of refusing to retract criticism of a standpoint that has been successfully defended</i>);</p> <p>Protagonisto išvados, kad jo pozicija teisinga, nes buvo sėkmingai pagrįsta, klaida (<i>the fallacy of concluding that a standpoint is true because it has been defended successfully</i>);</p> <p>Antagonisto išvados, kad jo pozicija teisinga, nes opozicinė pozicija nebuvo sėkmingai pagrįsta, klaidą (<i>the fallacy of concluding that a standpoint is true because the opposite has nor been successfully defended</i>, lot. <i>argumentum ad ignorantiam</i>);</p>

10.	Diskusijos dalyviai turi naudoti tik aiškias ir nedviprasmiškas formuluotes bei sąvokas, ir kiek įmanoma tiksliau jas interpretuoti.	Naudojimo taisyklės pažeidimas.	Netikslumo klaida (<i>fallacy of unclarity</i>): <ul style="list-style-type: none"> • Paslėptumas (<i>implicitness</i>); • Neapibrėžtumas (<i>indefiniteness</i>); • Nepažinumas (<i>unfamiliarity</i>); • Neaiškumas (<i>vagueness</i>); Dviprasmybės klaida (<i>fallacy of ambiguity</i>);
-----	--	---------------------------------	--

Lentelė sudaryta remiantis F. Eemeren (2002: 109 -137) nurodytomis taisyklėmis, jų pažeidimais ir galimomis klaidomis.

Samprotavimo rašinys Nr. 1

Ar reikalingas mokyklose patriotinis ugdymas?

Išsivadavome iš sovietinės imperijos gniaužtų, vedini vieno, bendro tikslo – nepriklausomos Lietuvos. Ir štai, mes tapome visaverte demokratinio pasaulio dalimi. Tačiau per tuos metus pasikeitė ir mūsų vertybės, patriotinės Lietuvos piliečių nuostatos. Šiandien apie tai kalbama su nuostaba, tačiau elementaru, jog „gimusioje“, laisvoje valstybėje formavosi ne tik žmonių laisvės, tačiau ir naujos vertybės. Patriotizmo sąvoka man kelia asociacijas su nacionalizmu (nacizmu), šovinizmu, net ksenofobija ar kitokiomis agresyvesnėmis jo formomis. Nubrėžti ribą tarp patriotizmo ir mano išvardintų agresyviųjų formų – neįmanoma. Bendrai, visas šias formas įvardinčiau kaip fanatizmą.

Man nesuprantama kaip gali būti aukštinama sava valstybė, tauta, kalba ar kultūra? Juk tai būtų neteisinga kitų valstybių atžvilgiu. „Visi skirtingi – visi lygūs“, ar ne dėl šios idėjos tapome laisvi ir nepriklausomi? Tačiau vis dažniau netylančios kalbos apie patriotizmą ir jo ugdymą, diegimą į švietimo sistemą, kertasi su bendra, krauju aplaistyta lygybės pusiausvyra, tarp valstybių ir viso pasaulio tautų. Patriotinis ugdymas siejasi su vadinamuoju kariniu - patriotiniu auklėjimu, kuris buvo sovietinės karinės ir imperinės propagandos mišinys, brutaliai brukamas mokiniams ir studentams. Žinoma, jei kalbėsime apie šių laikų patriotizmo ugdymą, pasitelkiant mokslo institucijas, brutalumas nebus naudojamas, t.y. žmonės nepritariantis patriotinio ugdymo sistemai nebus tremiami į Sibirą ar koncentracijos stovyklas, nebus žudomi. Tačiau kalbant apie ugdymą švietimo įstaigose, švietimo vaidmuo kuriant ir formuojant asmenybės vertybinę nuostatą - patriotiškumą yra didelis. Todėl patriotiškumas būtų neformaliojo bei informacijos ugdymo plotmė. Taigi, ši „vertybė“ būtų ugdoma kiekvienos pamokos, nepaisant ar tai istorija, matematika, ar fizinis lavinimas, metu. Tuo tarpu, išnyktų demokratinės bei liberaliosios ugdymo plotmės, kurios suteikia galimybę laisvai rinktis savo asmenybės tobulėjimo ir laisvą vertybių formavimosi kelią. Ar mes norime laisvos ir nepriklausomos Lietuvos su tauta, kuri savo vertybės kurtusi, pasirinkusi liberalizmo (laisvą ir nepriklausomą) kelią? Ar norime savo tautai įskiepyti patriotizmą, kuri kaip robotų armija, fanatiškai šlovins mūsų valstybę, kalbą, papročius, vyriausybę bei šalies vadovus, nepriklausomai nuo situacijų, susidariusių šalies viduje? Tokio ugdymo rezultatas, o greičiau pasekmė – soldafoniška fanatų visuomenė. Prisiminkime 2008m. kovo 11-osios Lietuvos „patriotų“ eitines, kurios priminė ne patriotus, o greičiau nacistinius nusikaltėlius...

Neiškreiptas, kritiškas, atviras, tolerantiškas ir nedeklaratyvus patriotizmas – utopija. Tokia patriotizmo forma niekada neegzistavo jokiaje šalyje. Todėl naivu tikėtis, kad ugdydami patriotizmą pasieksime teigiamų rezultatų. Meilė tėvynei - tai ne ideologija ar reiškinys, tai kiekvieno žmogaus širdies reikalas. Augdami laisvoje šalyje bei globalėjančiame pasaulyje turime spręsti ir pasirinkti patys, kokias vertybes pravartu ugdyti, saugoti ir perduoti „iš kartos į kartą“ ateities kartoms.

Samprotavimo rašinys Nr.2

Ar reikalingas mokyklose patriotinis ugdymas?

Mokyklose ir šeimose yra labai svarbus vaikų ugdymas. Todėl tiek švietimo ministerijos, tiek šeimos stengiasi dorai ugdyti vaikus, kad jie būtų dori ir sąžiningi Lietuvos piliečiai. Dar jauną bręstantį žmogų labai įtakoja jo aplinka, tai kas jam įteigiama ir ko jis mokomas. Todėl labai svarbu tinkamai šviesti vaikus mokyklose. Mokykla yra pats pagrindinis vaiko lavinimo šaltinis.

Jau nuo pat pirmos dienos mokyklose pradedamas vaikų auklėjimas. Jiems pateikiama informacija, skatinanti domėtis pasauliu. Lavinamas dorybingumas, sąžiningumas, pagarba ir kultūra vieni kitiems. Tačiau jei vaikas nesupranta jam dėstomų sąvokų, jis nesiklauso, nesimoko ar tiesiog nenori to girdėti, nes pats atsirenka tai kas jam yra aktualu.

Dėl jų supančios aplinkos, kurią dažniausiai leidžia bendraamžių kompanijoje, vaikas neretai pasiduoda draugų įtaikai, kuri de ja, bet labai dažnai yra neigiama visuomenės atžvilgiu. Jai pasiduodamas jis tampa ambicingas, pamiršta tam tikras geras manieras. Gi labai dažnai pastebime jaunus vaikus einant gatve ir vartojančius keiksmazodžius, rūkančius cigaretes. Ir kyla klausimas: iš kur visa tai? Kodėl vaikai augantys padoriose šeimose ir besimokantys geroje mokyklose elgiasi lyg neišprusę ir vertybių, kurios įteigiamos mokyklose, laužytojais? Atsakymas paprastas: šeimų atžalos kopijuoja tėvų elgesį, žmonių kuriuos mato ne tik gatvėje, bet ir televizijoje. Šią problemą reiktų spręsti visgi pasitelkiant ugdymą mokyklose.

Jaunesniojo mokyklinio amžiaus moksleivių išsiauklėjimo lygio tyrimo duomenimis, nors suteikiamos vienodos žinios apie Tėvynę, vaikų požiūris į gyvenimą, juos supančią aplinką būna skirtingas. O tai labiausiai priklauso nuo šeimos auklėjimo. O žinių apie tėvynę įsisavinimas, priklauso ne nuo šeimos, o nuo paties jų gyvenimo patirties. Galima teigti, kad sąmonę labiausiai veikia praktinė veikla. Todėl mokytojai turėtų atsižvelgti į tai. Galbūt būtų galima taikyti tam tikrus metodus mokyklose, daryti projektus, kurie padėtų skatinti meilę tėvynei, bei kitas ne mažiau svarbias vertybes.

Vienas pirmųjų mokyklose dėstomas dalykų yra „Pasaulio pažinimas“. Nuo jo ir prasideda pasakojimai apie meilę gamtai, tėvynei ir pačiam sau. Mokytojai turėtų atsižvelgti į tai kas aktualu vaikams, kas jiems labiausiai reikalinga, tai jiems pateikti.

Gamtos ir žmogaus sąsajos egzistuoja jau nuo senų senovės. Labai skaudu matyti jaunuolius, bei brandžius žmones negerbiančius tėvynės, visai niokojančius, teršiančius aplinką. Stabdyti šia begėdišką veiklą, galima būtų vaikus skatinant vykti į ekskursijas, kuriuose būtų pasakojama apie Lietuvos gamtą, paveldą. Pavyzdžiui surengus ekskursiją į Kuršių Neriją, kadangi Kuršių Nerijos nacionalinis parkas, 2000-aisiais įtrauktas į UNESCO organizacijos pasaulinio palikimo sąrašą kaip kultūrinio landšafto objektas. Tai padėtų skatinti jaunuomenę ugdyti meilę tėvynei, suteiktų žinių apie gamtą ir jos saugojimą, tai ką mes turime gražaus ir ką reikia tausoti ir gerbti. Tik keliaudami ir patys savo akimis pamatydami savo kraštą vaikai labiau tai įsisąmonins, negu, kad jiems tai brukama vadovėliuose.

Taigi patriotinis ugdymas mokyklose yra labai svarbus. Reikėtų taikyti įvairius metodus, pradedant ekskursijomis į gamtos draustinius, parkus, muziejus svarbius mūsų tautai, kad jauni bresantys žmonės suprastų gamtos svarbą, ją mylėtų, gintų ir tausotų.

Samprotavimo rašinys Nr. 3

Ar reikalingas mokyklose patriotinis ugdymas?

Šiandien, visuomenėje kyla nemažai diskusijų apie patriotizmo stoką. Susidaro įspūdis, kad jaunimui nebeįdomu klausytis senelių pasakojimų apie didvyrius lietuvius-partizanus, klausytis lietuviškų dainų. Dažnai internete pasirodo komentarai, menkinantys lietuvių tautiškumą, tačiau nepamirštantys paminėti turtingų vakarų šalių kultūros. Ką daryti, kad jaunimas, o tame tarpe ir mokiniai nenusigręžtų nuo savo kalbos, papročių, literatūros? Per kokias pamokas turi būti ugdomas patriotizmas?

Vienas labiausiai menkinantis lietuvių kalbą XXI amžiaus išradimų- mobilusis telefonas. Daugelis rašo šveplai, pamiršdami, o gal tiesiog nežinodami, kad kiekviename telefone yra lietuviška abecelė. Sutinku, kad rašyti "sms" lietuviškomis raidėmis yra sunku ir ilgai užtrunka. Pati dar visai neseniai atradau įvestis, kur įsijungus žodyną galima labai greitai ir taisyklingai parašyti trumpąją žinutę. Manau, kad lietuvių kalbos mokytoja tokį būdą galėtų ir parodyti mokiniams, juk visi puikiai žino, kad moderniosios technologijos visada pritraukia jaunimo dėmesį.

Literatūra ir papročiai neatskiriami. Visose epochose lietuvių rašytojai rašė apie papročius tarsi bandydami juos išsaugoti. K. Donelaitis savo kūrinyje „Metai“ užfiksavo ne tik paprastų žmonių papročius, bet ir kasdienę buitį. Maironis savo eilėraščiuose išaukštino Lietuvos gamtą, o R. Granauskas savo novelėje „Duonos valgytojai“ tiesiog aprašė visą duonos valgymo ceremoniją. Manau, kad kiekvieno dalyko mokytojas savaip galėtų interpretuoti literatūros kūrinius pritaikydami savo dėstomam dalykui. Toks dėstymas ne tik skatintų moksleivius domėtis kuo, pavyzdžiui, Maironį sužavėjo „Trakų pilis“, bet ir kas toks buvo tas Maironis. Žinoma, toks dėstymas turėtų prasidėti nuo penktos klasės, kuomet bręsta asmenybė, o kai vaikai ateis į vienuoliką klasę jau turės pakankamai žinių iš literatūros ir interpretacijos neatrodys tokios baisios.

Muzika taip pat turi nemažai įtakos jaunam žmogui. Juk ankstyvoje paauglystėje beveik kiekvienas turi mylimą „žvaigždę“, kuria stengiasi pamėgžioti. Kai buvau ketvirtoje klasėje, vaikinai tiesiog rėkdavo „...nors esam pasauly mes trys milijonai“. Šiandien panašias dainas išgirsi tik krepšinio varžybose. Didelę atsakomybę turėtų prisiimti lietuviškos "žvaigždės", kurios vietoj interviu apie krūtų didinimo operaciją papasakotų apie meilę tėvynei. Komercija daro savo, tačiau muzikos mokytojai galėtų labiau pasistengti parinkdami dainas pamokoms. Kažkodėl ir mūsų

muzikos mokytoja pristatė pop karalienę Madoną, bet pamiršo pristatyti dainas, kurias dainavo mūsų tėvai sausio 13-osios naktį, kuomet buvo pasiruošę mirti vardan tėvynės laisvės.

Patriotiškumą daugiausiai ugdo neformaliosios organizacijos, arba popamokinė veikla. Tačiau dažniausiai ten susirenka ir taip motyvuotas jaunimas. Nuostabu buvo klausyti, kai Tūkstantmečio Dainų Šventėje po šokių dienos "Amžių sutartinė" visas Žalgirio stadionas skandavo „Lie-tu-va“, einant iš aikštės, visame Vilniaus senamiestyje skambėjo lietuviškos dainos. Kitą dieną, Lietuvą pagerbė choristai kiekvieną dainą skirdami Lietuvai. Toks patriotiškumo demonstravimas rodo, kad įvairūs folkloro ansambliai sugeba jaunimui įdiegti tą patriotiškumą, tik Vakarų kultūros persisunkusiai visuomenei, kuri nėra tiek motyvuota, patriotiškumą reikia diegti nuo jaunų dienų.

Patriotiškumą daugiausiai ugdo neformaliosios organizacijos, arba popamokinė veikla. Tačiau dažniausiai ten susirenka ir taip motyvuotas jaunimas, kuris atstovauja Lietuvą, apskritį arba savo miestą. Patriotinis ugdymas mokyklose labai reikalingas. Be patriotizmo valstybė negali ilgai egzistuoti, nes valstybės pagrindas yra suvereni tauta, o pirmiausias žingsnis norint išsaugoti laisvą ir nepriklausomą tautą- išmokyti ją gerbti ir mylėti. Žinoma, reikia nepamiršti, kad kaip šiandien auklėsime savo vaikus, tokią valstybę ateity turėsime.

Samprotavimo rašinys nr. 4

Ar reikalingas mokyklose patriotinis ugdymas?

Šiandieninėje visuomenėje patriotizmo ugdymas sukelia daug diskusijų ir ginčų. Vieni teigia, kad jis būtinas, kiti tiesiog gyvena per daug to nesureikšmindami, o treči teigia, kad patriotizmo ugdymas – atgyvena dabartinėje kosmopolitiškoje visuomenėje. Kodėl taip yra, šiuo metu būtų sunku vienareikšmiškai atsakyti, tačiau, mano nuomone, patriotizmas yra tikrai skatintina ir ugdytina vertybė.

Mokymo programose gausu įvairių nuostatų, koks turėtų būti pedagogų darbas pamokose, koks turėtų būti bendravimas su mokiniais ir kokie aktualūs šių dienų klausimai turėtų būti sprendžiami, tačiau apie patriotizmą beveik neužsimenama. Tad natūralu, jog mokiniai nejaučia didelės meilės tėvynei, atsakingumo už jos gerovę, bei neturi motyvacijos joje likti visą savo gyvenimą. Patriotizmo mokymas ir skleidimas, mano manymu, yra reikalingas tam, kad mokiniai suprastų savo asmeninę atsakomybę už tėvynės gerovę bei liktų čia kurti gyvenimą ir šeimą. Tačiau mokyklose net nėra galimybės pasirinkti popamokinės veiklos, kuri būtų susijusi su tėvynės problemų klausimais, jų sprendimo būdais, tad nėra ko stebėtis, kad jauni žmonės, kurie vos tik baigę mokyklas ieško laimės svetur, juk niekas niekada jų nemokė gerbti ir kovoti už savo tėvynę.

Patriotinis ugdymas turėtų būti integruotas į daugelio dalykų pamokas, tokias kaip lietuvių kalba, istorija, pilietinis ugdymas, nes tuomet kiekvienas mokinys tai išgirstų (jei tai būtų atskira pamoka, mokinys galbūt neturėtų motyvacijos jos lankyti) ir galbūt tai priverstų jį susimąstyti. Kiekvienas šių dalykų mokytojas turėtų bent kelias pamokas skirti ir susieti jas su tėvynės istorija, supažindinti mokinius su senosios kartos atstovais, kurie kovojo už Lietuvos nepriklausomybę. Turėtų būti diskutuojama šių dienų jaunimui aktualiais klausimais, pavyzdžiui, apie emigraciją. Tačiau taip yra, toli gražu, ne visose mokyklose, nes mokiniai ir mokytojai rūpinasi visiškai kitais dalykais, taip patriotizmo mokymas lieka kažkur anapus mokyklos ribų. Jo ugdymas yra paliekamas tėvams, seneliams ar kam tik nori, bet tik ne mokytojams, todėl mokinys, didžiąją dienos dalį praleidęs mokykloje, kurioje net nebuvo užsiminta apie tai, ką reiškia būti patriotu, nesusimąsto kas tai yra ir kam jam to reikia.

Mano nuomone, į patriotinį ugdymą mokyklose turėtų būti kreipiamas ypatingas dėmesys. Jei taip būtų, greičiausiai sumažėtų emigracijos mąstai, žmonės gerbtų, mylėtų ir prireikus gintų savo tėvynę, vadinasi, stengtųsi dėl jos gerovės – juk vertybes diegti reikia nuo mažų dienų. Patriotizmo ugdymas turėtų būti integruotas į mokymo programas kaip vienas iš svarbiausiųjų. Mokytojai turėtų

vieni iš tų žmonių, kurie jaunuoliams suteiktų tikėjimo, jog tėvyneje viskas bus gerai, jog žmonės jausis laimingi joje gyvendami, jeigu jie patys ir stengsis, dirbs dėl tos tėvynės gerovės. Deja, šiandieninėse mokyklose to dar nėra, bet norėčiau tikėti, jog netolimoje ateityje situacija pagerės.

Samprotavimo rašinys nr. 5

Ar reikalingas mokyklose patriotinis ugdymas?

Dar prieš keletą metų apie patriotizmą neturėjau nei menkiausio supratimo. Tėvai niekada manęs neugdė kaip patriotės, bet susipažinusi su keliais žmonėmis, kurie dėl tėvynės, rodos, galėtų padaryti viską, susimąščiau apie gimtojo krašto reikšmę ir savo gyvenime.

Atrodo, Lietuva - mažytis taškelis pasaulio žemėlapyje, kurią, paminėjus kažkur kitoje Žemės pusėje, vargu ar kas iš viso apie tokią žinotų. Bet tas taškelis mano gyvenime reiškia tiek daug: juk čia gimiau, čia užaugau, čia visas praleistas gyvenimas, draugai, artimieji. Sapnuoju lietuviškai, ir pasaulį suvokiū per lietuvių pasaulėjautos prizmę, nes kitos neturiu, ir turėti negaliu. Jokia kita kalba negaliu savęs geriau išreikšti nei lietuvių. Todėl būdama net ir pačioje egzotiškiausioje pasaulio vietoje galvosiu apie Lietuvą ir ilgėsiuos lietuviškos duonos kvapo bei skonio.

Bet įdomu, kodėl kiti žmonės taip negerbia savo gimtinės? Ir palyginę patriotų skaičių prieš gerą šimtmetį ir dabar, pamatytume kardinalų skirtumą. Jeigu vėl mūsų šalį ištiktų bėda, kiek susirinktų žmonių norinčių ginti mūsų šalį? Patriotų, kurie būtų pasiryžę kovoti? O juk be tikrų patriotų nebūtume atgavę nepriklausomybės, ir iš viso net neegzistotume kaip valstybė Lietuvos vardu. Be patriotizmo nebūtų susikūrusi nei viena valstybė. Verta susimąstyti - ar LDK kunigaikščiai, kurių laikais prasidėjo Lietuvos valstybingumas, nebuvo patriotai? Ar Latvija ir Estija turėtų savo valstybes, jei nebūtų atgimęs patriotiškumas po ilgų kryžiuočių ir rusų priespaudos metų? Tikriausiai ne. Todėl bet kokių atveju turėtume būti dėkingi savo bočiams ne tik už Lietuvos gyvavimą, bet ir kalbą, kultūrą. Dainos, pasakos, ir visa kita, kas ėjo iš lūpų į lūpas, knygnešiai, kurie lietuviškos spaudos draudimo metais rizikavo savo gyvybe vardan tėvynės, tautos ir jos kalbos, padėjo išlikti lietuvių kalbai. O dabar galime girtis ir didžiuliu ja, kaip viena seniausių kalbų pasaulyje.

Ką mūsų protėviai iškovojo, dabar turime lyg ant padėklo, ir vis tiek ne visi sugebame tuo džiaugtis. Daugeliui žmonių, užsiminus apie patriotizmą, pirmosios mintys šovusios jų galvose siejasi su emigrantais, kurie, anot jų, bėga iš tėvynės net nesusimąstę apie gimtinės reikšmę jų gyvenimuose ir siekia vien tik materialinės gerovės sau. Bet rimčiau susimąščiau apie patriotizmo reikšmę, galime teigti, kad patriotas nėra tas, kuris vien tik gyvena gimtojoje šalyje, bet tas, kuris net ir būdamas už šimto mylių nuo savo krašto, myli, šlovina ją, ir, kaip teigia Džordžas Bernardas Šo, yra įsitikinęs, kad ši šalis yra tobuliausia iš visų, todėl, kad jis joje yra gimęs. Taigi, kiekvieno žmogaus situacija yra unikali. Negalima spręsti apie žmogų, ar jis patriotas, vien žinant ką jis veikia

gyvenime. Nors, kaip matome, atsiranda tokių Lietuvos piliečių, kurie išvykę svetur tik teršia Lietuvos vardą pasaulio akivaizdoje. Taip ir tampame kitataučiams žinomi kaip žmogystos iš tundros, plėšikai, žudikai. Tokie žmonės, toli gražu, nėra Lietuvos patriotai, nedaro savo tautai nieko gero, net atvirkščiai - žeminą ją, verčia raudonuoti kiekvieną lietuvių, turintį kažkiek žmoniškumo.

Taip jau yra, vieniems nerūpi gimtinė, o kitiems tai viena didžiausių gyvenimo vertybių. Juk turime ne vieną herojų, garsinantį mažosios Lietuvėlės vardą. Mokslininkai, rašytojai, dailininkai, kompozitoriai ir daug kitų kultūros atstovų laimėjusių nemažai pasaulinio masto apdovanojimų. O ką jau kalbėti apie sportininkus, parvežusius ne vieną aukso medalį. Lietuvos krepšinio rinktinė ne tik parodė savo jėgą visam pasauliui, bet kartu ir skatina patriotizmą. Juk kiekvienose varžybose galima pamatyti mojuojamą trispalvę ir išgirsti skanduojantį žodį - „Lietuva“.

Visos valstybinės ir kalendorinės šventės, masiniai renginiai, kaip „Dainų dainelė“, tai tik stiprina meilę tautai. Juk didėjantis emigrantų ir mažėjantis suvalgomų cepelinų skaičius dar nerodo, kad lietuviškumas neįdomus.

Kiekvienas mylintis ar kadaise mylėjęs žmogus žino, kad „meilė – akla“. Meilė tėvynei turėtų būti tokia pati – arba ją myli tokia, kokia yra – mažą, be kalnų, su šalta Baltijos jūra, kryžiais pakelėse ir gandalizdžiais ant elektros stulpų – arba nemyli iš viso. Ir ta meilė atsirasti turi namuose - šeimoje. Tėvai turėtų vaikus mokyti džiaugtis tuo, ką turime, o turime tikrai nemažai: Stelmužės ąžuolą, Puntuko akmenį, Molėtų ir Ignalinos ežerus, Televizijos bokštą, Gedimino ir Trakų pilis. Nuo mažų dienų reikia sudominti vaiką, prieš miegą jam skaityti ne populiariąją šiuolaikinę literatūrą, o lietuvių liaudies pasakas, dainuoti lopšines. Vadovėliai ir istorijos, pilietiškumo, literatūros pamokos gali tik sustiprinti tą meilę, tad patriotizmo ugdymas mokykloje jau yra antrinis dalykas. Patriotu gali tapti tik tuose namuose, kuriuose Kūčių vakarą visa šeima sėda prie stalo ir bent trumpam išjungia televizorių, kad išgirstų vienas kitą. Jei bent tiek namuose yra, meilės tėvynei neišmuš nei blogas vadovėlis, nei bloga valdžia.

Žinoma, kad būtum patriotu vien meilės neužtenka, reikia ir atsiduoti savo tautai. O mano nuomone, tas atsidavimas turėtų būti labai paprastas: sąžiningai dirbti savo darbą, turėti savo nuomonę, neteršti tėvynės vardo ir nemenkinti kitų. Taip pat svarbu būti padoriu piliečiu, žinančiu savo teises ir pareigas.

Taigi, kaip yra pasakęs Justinas Marcinkevičius: „Neliks duonos su druska – liks tėvynė“.